

IGNACY KRASICKI

Antymonachomachia

wolnelektury.pl

FUNDACJA
nowoczesna
Polska

Ta lektura, podobnie jak tysiące innych, jest dostępna on-line na stronie wolnelektury.pl.

Utwór opracowany został w ramach projektu Wolne Lektury przez fundację Nowoczesna Polska.

IGNACY KRASICKI

*Antymonachomachia*¹

---

¹*Antymonachomachia* — tytuł odwołuje się do poprzedniego poematu Ignacego Krasickiego, zatytułowanego *Monachomachia*, co po grecku oznacza walkę bądź wojnę mnichów. *Antymonachomachia* pozornie jest tzw. palinodią, to znaczy odwołaniem zarzutów zawartych w poprzednim dziele, w istocie jednak je podtrzymuje. [przypis edytorski]

PIEŚŃ I

I

Często pozory ludzą słabe oczy,
Zwłaszcza, gdy staną na widok gromadnie;
Często i malarz, w dziele zbyt ochoczy²,
Zmyli się, obraz chcąc wydać³ dokładnie;
I w kunszcie⁴ nieraz rzemieślnik wykroczy,
Kiedy się w złoto szych⁵ podły zakradnie;
Nie traci przeto⁶ kruszec swej korzyści,
Szych pełźnie⁷ w ogniu, a złoto się czyści.

Sztuka

II

Jędzo niezgody⁸! Twoje to są sztuki:
Ty, co się w dziełach zjadliwych objawiasz,
Mieszasz się w kunszta, mieszasz i w nauki,
Słodocze żółcią mieszasz i zaprawiasz,
Wkładasz obmierzłe⁹ jarzmo¹⁰ twej przynuki¹¹,
A gdy się tylko niesnaski¹² zabawiasz,
Nie dość dla ciebie państw, narodów kłęski,
W cienie zakonne rzucasz grot zwycięski.

Kłótnia, Konflikt

III

Twój to kunszt zdradny, żeś zaciszę święte
Nowym podejściem mieszać¹³ zamyślała.
Jużes poczęła¹⁴ dzieło przedsięwzięte,
Jużes na poły¹⁵ z twych sztuk korzystała —
Niebo, sług swoich niewinnością tknięte,
Nie dopuściło, byś tryumfowała.
Opowiem, jakieś padła z pieklów¹⁶ łona,
Opowiem, jakieś była zwyciężona.

IV

Nie podła gnuśność¹⁷ rządziła klasztorem,
Gdzie się te sceny wydały¹⁸ tragiczne.
Klasztor był cnoty zawołanym¹⁹ wzorem,
Klasztor, obfity w dzieła heroiczne,

²ochoczy — pełen zapału. [przypis edytorski]

³wydać (daw.) — ukazać. [przypis edytorski]

⁴kunszt (daw.) — sztuka, rzemiosło, umiejętność. [przypis edytorski]

⁵zych (daw.) — nitka owinięta metalowym drucikiem, używana w hafcie, często do pozorowania użycia szlachetnego kruszcu; przen. fałszywa świętność a. bogactwo. [przypis edytorski]

⁶przeto (daw.) — przez to, z tego powodu. [przypis edytorski]

⁷pełznąć (daw.) — blaknąć. [przypis edytorski]

⁸jędza niezgody — Eris, w mit. gr. bogini kłótni i chaosu. To ona rzuciła między trzy boginie, Herę, Atenę i Afrodytę, złote jabłko przeznaczone dla najpiękniejszej, co doprowadziło ostatecznie do wojny trojańskiej, kiedy Parys rozstrzygnął, że jabłko należy się bogini miłości. Personifikacja ta występowała również w *Monachomachii*. [przypis edytorski]

⁹obmierzły — budzący wstręt lub niechęć. [przypis edytorski]

¹⁰jarzmo — prymitywna uprząż dla wołów; przen. niewola, ucisk. [przypis edytorski]

¹¹przynuka a. prynuka (daw. a. reg.) — zachęta. [przypis edytorski]

¹²niesnaski — dziś popr. forma N. Im: niesnaskami. [przypis edytorski]

¹³mieszać — tu raczej: wzburzyć aniżeli: wprawić w zakłopotanie. [przypis edytorski]

¹⁴począć (daw.) — zacząć. [przypis edytorski]

¹⁵na poły (daw.) — w połowie. [przypis edytorski]

¹⁶z pieklów — dziś popr. forma D. Im: z piekieł. [przypis edytorski]

¹⁷gnuśność (daw.) — lenistwo. [przypis edytorski]

¹⁸wydać się (daw.) — wydarzyć się, ukazać się. [przypis edytorski]

¹⁹zawołany — wytrawny, renomowany. [przypis edytorski]

Klasztor, od wieków wslawiony wyborem,
Budował²⁰ wszystkie miejsca okoliczne.
Dzielny przykładzie! Ach, któż cię wychwali!
Tyś tarczą twoich, co ciebie dawali.

V

Święte więzienia²¹ miłość cnoty wzniosła,
Niewinność twierdzą otoczyła wieczną,
Żarliwość z świeckiej marności uniosła,
Pokora skryciem²² czyniła bezpieczną,
Przykładność dzielna w ich cieniu urosła,
Wiara obronę znalazła waleczną.
Ukryte światło stanęło na korcu²³
W nauczycielu świętym cudotworcu²⁴.

Miłość, Pokora

VI

W takim schronieniu lepszy, niż wiek złoty²⁵,
Trawiły²⁶ prawe²⁷ dla Boga ofiary
W straży ubóstwa, posłuszeństwa, cnoty²⁸,
W zaszczycie pewnej nadziei i wiary,
W czułych zapędach żarliwej ochoty,
A niebieskimi obdarzona dary²⁹
Miłość, rękojmia³⁰ cnoty i załoga³¹,
Słodziła prace dla bliźnich i Boga.

Miłość

VII

Te Jędzą przerwać zabawy³² gdy chciała,
Zbliża się, kędy³³ w głębokim ukryciu
Księga zakonnej wojny³⁴ zostawała,
Płód żartobliwy... Chcąc ją mieć w użyciu,
Tyle przewrotnych kunsztów używała,
Że wpadł w jej ręce — a, w klasztorным życiu
Chcąc wzniecić pożar, raduje się zjadła³⁵,
Że dzieło przyszłej niezgody wykradła.

²⁰*budować* — umoralniać, zwłaszcza przez przykład. [przypis edytorski]

²¹*święte więzienia* — klasztory. [przypis edytorski]

²²*skryciem* — ukrywając. [przypis edytorski]

²³*ukryte światło stanęło na korcu* — por Mt 5,14-16: Wy jesteście światłem świata. 14 Nie może się ukryć miasto leżące na górze. 15 Ani nie zapalają lampy i nie kładą jej pod korcem, lecz na świeczniku, i świeci wszystkim w domu. 16 Niech tak świeci wasze światło przed ludźmi, aby widzieli wasze dobre uczynki i oddali chwałę Ojcu waszemu w niebie. [przypis edytorski]

²⁴*cudotworcu* — dziś popr.: forma N. lp.: cudotwórcy. [przypis edytorski]

²⁵*złoty wiek* — mityczny okres szczęśliwości, w mitologii greckiej sytuowany u początków rodzaju ludzkiego; motyw złotego wieku pojawiał się ironicznie w I pieśni *Monachomachii*. [przypis edytorski]

²⁶*trawić* (daw.) — spędzać. [przypis edytorski]

²⁷*prawy* (daw.) — prawdziwy. [przypis edytorski]

²⁸*w straży ubóstwa, posłuszeństwa, cnoty* — mowa o ślubach zakonnych posłuszeństwa, ubóstwa i czystości. [przypis edytorski]

²⁹*dary* — dziś popr. forma N. lm: darami. [przypis edytorski]

³⁰*rękojmia* — poręczenie, gwarancja. [przypis edytorski]

³¹*załoga* — tu: zabezpieczenie. [przypis edytorski]

³²*zabawa* (daw.) — zajęcie. [przypis edytorski]

³³*kędy* (daw.) — gdzie. [przypis edytorski]

³⁴*Księga zakonnej wojny* — tłumaczenie tytułu *Monachomachii*, zob. <http://www.wolnelektury.pl/katalog/lektura/monachomachia.html>. [przypis edytorski]

³⁵*zjadły* — zjadliwy. [przypis edytorski]

VIII

Wzbiła się w górę a, jak jabłko owe³⁶,
Co poróżniło i ludzie, i bogi³⁷,
Niesie plód żartów; gmachy klasztorowe³⁸
Skoro zoczyła³⁹, wydała krzyk srogi,
Cieszy się, widząc klęsk przyszłą osnowę⁴⁰.
Forty⁴¹ warownej już przebyła progi
A myśląc, wściekła, o przyszłym pożarze,
Przebiega szybkim krokiem kurytarze⁴².

Jabłko

IX

Staje przed drzwiami mieszkania doktora⁴³,
Pewna, że starzec rozkosznie spoczywa;
Omyliła się: najpierwszy z klasztoru⁴⁴
Do służby Bożej⁴⁵ śpieszy i przybywa.
W chórze północna trzymała go pora,
W chórze wraz z bracią⁴⁶ chwały Boże śpiewa.
Wielka rzecz — z zasług być od prawa wolnym.
Większa — z zasługą być prawu powolnym⁴⁷!

Religia

Prawo

X

Weszła — a widząc i sprzęty⁴⁸, i łoże,
Jęknęła z złości, czując baśnie płonne⁴⁹:
Zamiast kotary wytarte rogoże⁵⁰,
Wszędzie ubóstwo zastała zakonne.
Książ mnóstwo, których zrachować⁵¹ nie może,
Ledwo objęły⁵² pokoje przestronne;
Sprzęt godny mędrca, godny zakonnika,
Jadem ją nowym żarzy i przenika.

Bieda

XI

Rzuciła pismo — a, zawywszy wściekła,
Powróciła się do swego łóżyska;
Z nią zazdrość zjadła⁵³ i zemsta przewlekła,
Fanatyzm, straszny z daleka i z bliska.
Wpadły, skąd wyszły, jędze w otchłań piekła,

³⁶*jabłko owe* — jabłko przeznaczone dla najpiękniejszej bogini, o które zaczęły się kłócić Hera, Atena i Afrodyta; do tego mitu nawiązywała również *Monachomachia*. [przypis edytorski]

³⁷*i ludzie, i bogi* — dziś popr. forma B. l. mn.: i ludzi, i bogów. [przypis edytorski]

³⁸*klasztorowy* — dziś popr.: klasztorny. [przypis edytorski]

³⁹*zoczyć* (daw.) — zobaczyć. [przypis edytorski]

⁴⁰*osnowa* — nitki, biegnące w jednym kierunku, stanowiące pierwsze oparcie dla tkanego materiału; przen. podstawa, początek. [przypis edytorski]

⁴¹*forta* — dziś popr.: furta; w klasztorze służy do regulacji kontaktu zakonników ze światem zewnętrznym. [przypis edytorski]

⁴²*kurytarz* — dziś popr.: korytarz. [przypis edytorski]

⁴³*doktor* — w zakonach tytuł naukowy doktora uwalniał od obowiązku wykonywania cięższych prac. [przypis edytorski]

⁴⁴*z klasztoru* — dziś popr.: z klasztoru. [przypis edytorski]

⁴⁵*służba Boża* — zakonnicy zobowiązani są m. in. do codziennego odmawiania modlitw o określonych porach dnia, co określa się mianem liturgii godzin. [przypis edytorski]

⁴⁶*z bracią* — z pozostałymi braćmi zakonnymi. [przypis edytorski]

⁴⁷*być prawu powolnym* (daw.) — być posłusznym prawu. [przypis edytorski]

⁴⁸*sprzęty* — meble, wyposażenie. [przypis edytorski]

⁴⁹*płonny* — jałowy. [przypis edytorski]

⁵⁰*rogoża* — plecionka z sitowia lub z innych łądyg. [przypis edytorski]

⁵¹*zrachować* (daw.) — policzyć. [przypis edytorski]

⁵²*objąć* — tu: pomieścić. [przypis edytorski]

⁵³*zjadły* — zjadliwy. [przypis edytorski]

Wpadły w zwyczajne sobie⁵⁴ stanowiska;
Tam z źródła jady na nowo czerpały,
Aby tym dzielniej⁵⁵ truły, zarażały.

XII

Wrócił się doktor, a gdy pismo czyta,
Rozśmiał się⁵⁶: taka zemsta wielkiej duszy.
Trwoga występny tylko przyzwoita⁵⁷,
Kto się złym czuje, tego zarzut wzruszy⁵⁸;
Cienia się swego boi hipokryta,
Gdy go wewnętrzne przeświadczenie głuszy⁵⁹;
Ubezpieczona w niewinności swojej,
Prawdziwa cnota krytyk się nie boi.

Śmiech, Zemsta

Cnota

XIII

Tak brzeźna⁶⁰ skała, gdy niebo się chmurzy,
I groźne coraz zbliżają obłoki⁶¹,
Wzrusza się morze, grzmi chmura wśród burzy,
A choć uderza bałwan⁶² w brzeg wysoki,
Chociaż się w fluktach⁶³ zapienionych nurzy⁶⁴,
Chociaż szturm srogi rwie twarde opoki,
Trwa niewzruszona: pełzną wiatry chyże⁶⁵,
A bałwan hardy⁶⁶ piasek pod nią liże.

Przyroda nieożywiona

XIV

Wchodzi Honorat, a pismo podane
Z rąk od doktora kiedy czytać bierze,
Na pierwszą strofę⁶⁷ znać⁶⁸ po nim odmianę:
Miesza się, płoni⁶⁹, błednie⁷⁰ w cholerze⁷¹,
Karty nie skończył, już rzuca o ścianę.
Chce drzeć, lecz doktor hamuje⁷² w tej mierze.
Sroży⁷³ się starzec, dziki i surowy,
Tymi na koniec obwieszcza gniew słowy:

Gniew

XV

„Tać to nam korzyść za tyle podjętych
Prac, trudów! Takie wdzięczności zadatki⁷⁴!

⁵⁴zwyczajne sobie — zwykle dla siebie. [przypis edytorski]

⁵⁵dzielny (daw.) — mocny, skuteczny. [przypis edytorski]

⁵⁶rozśmiać się — dziś popr.: roześmiać się. [przypis edytorski]

⁵⁷Trwoga występny tylko przyzwoita — sens: tylko występny wypada się bać. [przypis edytorski]

⁵⁸wzruszyć — poruszyć. [przypis edytorski]

⁵⁹głuszyć — ogłuszać uderzeniem. [przypis edytorski]

⁶⁰brzeźny — dziś popr.: przybrzeźny. [przypis edytorski]

⁶¹I groźne coraz zbliżają obłoki — w zdaniu brakuje „się”. [przypis edytorski]

⁶²bałwan — fala. [przypis edytorski]

⁶³flukta — wzburzone odmęty morskie; z łac. *fluctus* — prąd, burza, niepokój. [przypis edytorski]

⁶⁴nurzy — dziś popr. forma 3 os. lp: nurza. [przypis edytorski]

⁶⁵chyży — szybki. [przypis edytorski]

⁶⁶hardy — dumny. [przypis edytorski]

⁶⁷na pierwszą strofę — na widok pierwszej strofy. [przypis edytorski]

⁶⁸znać — widać. [przypis edytorski]

⁶⁹płonić się (daw.) — czerwienić się. [przypis edytorski]

⁷⁰błednie — dziś popr. forma 3 os. lp: błednie. [przypis edytorski]

⁷¹w cholerze — w gniewie. [przypis edytorski]

⁷²hamować — powstrzymywać. [przypis edytorski]

⁷³srożyć się (daw.) — złościć się, gniewać. [przypis edytorski]

⁷⁴zadatki — tu ogólnie: zapłata. [przypis edytorski]

Targa się⁷⁵ śmiałość na mądrych i świętych,
Wyszydza zjadła i ojce⁷⁶ i matki,
A, niekontenta⁷⁷ z bluźnierstw przedsięwziętych,
Hańbi różaniec. Jeżeli ostatki⁷⁸
W nas jeszcze cnoty żarliwej zostały,
Niechaj jej dozna bluźnierca zuchwały!

XVI

„Heretyk sprośny⁷⁹, Turczyn⁸⁰, jansenista⁸¹,
Ateusz⁸², piekła zarazony jadem,
Oszczyca, z cudzych defektów⁸³ korzysta,
Godzien największej być kary przykładem;
Niechaj go hańba ogarnie wieczysta
I wszystkich, którzy tym będą iść śladem!
Niech go...” Dech ustał ojc⁸⁴ żarliwemu;
Wtem tak się doktor odezwał ku niemu⁸⁴:

Gniew

XVII

„Złorzeczyć, nie wiem, jeżeli⁸⁵ przystoi
Tym, którzy tylko winni błogosławić⁸⁶;
Jad bardziej ranę rozjątrza, niż goi —
Na cóż się próżnym⁸⁷ narzekaniem bawić?
Nie z zemsty pozna Bóg, którzy są swoi:
Jeśli należy⁸⁸, Jemu ją zostawić,
A choć nas boleść najsrożej dotyka,
Cierpieć, a milczeć — podział⁸⁹ zakonnika.

Zemsta

XVIII

„Ten, który swoim naśladowcom wiernym
Za złe stokrotnie dobrem kazał płacić⁹⁰,
Potrafi ulżyć troskom, choć niezmiernym,
Potrafi oddać, co możem utracić.
Zyskiem się zemsty nie zmożem⁹¹ mizernym,
Cierpliwość lepiej nas zdoła zbogacić⁹².
Darujmy!” Uciekł Honorat i mruczał,
A doktor westchnął, który go nauczał.

Chrystus

⁷⁵targać się na coś — zuchwale coś atakować. [przypis edytorski]

⁷⁶ojce — dziś popr. forma B. l mn.: ojców. [przypis edytorski]

⁷⁷niekontent (daw.) — niezadowolony. [przypis edytorski]

⁷⁸ostatki — resztki. [przypis edytorski]

⁷⁹sprośny (daw.) — nieprzyzwoity. [przypis edytorski]

⁸⁰Turczyn — tu: muzułmanin. [przypis edytorski]

⁸¹jansenista — zwolennik jansenizmu, czyli potępionej przez Kościół doktryny religijnej, sformułowanej we Francji przez biskupa Ypres, Kornela Ottona Jansena (1585–1638). Doktryna koncentrowała się na znaczeniu Bożej łaski i przypominała poglądy protestanckie. [przypis edytorski]

⁸²ateusz — ateista, człowiek wierzący w nieistnienie Boga. [przypis edytorski]

⁸³defekt — wada. [przypis edytorski]

⁸⁴ku niemu — do niego. [przypis edytorski]

⁸⁵jeżeli — tu: czy. [przypis edytorski]

⁸⁶tym, którzy tylko winni błogosławić — zakonnikom. [przypis edytorski]

⁸⁷próżny — tu: jałowy. [przypis edytorski]

⁸⁸jeśli należy — tu: jeśli jest należna. [przypis edytorski]

⁸⁹podział — to, co przypadło w udziale. [przypis edytorski]

⁹⁰Ten, który swoim naśladowcom wiernym Za złe stokrotnie dobrem kazał płacić — Chrystus. [przypis edytorski]

⁹¹zmóc się (daw.) — wzmocnić się. [przypis edytorski]

⁹²zbogacić — dziś popr.: wzbogacić. [przypis edytorski]

XIX

Mógł być ukarać, ile przełożony⁹³,
Ale, że starszy, nie spieszył się z karą.
Starzec był laty i pracą zwałony⁹⁴,
A, zwykłą wieku swemu tchnąc⁹⁵ przywarą,
Nadto⁹⁶ był w zdaniu swoim uprzedzony,
Gdy kładł zakonność w równej szali z wiarą⁹⁷.
Choć zdrożność⁹⁸ widział, ale, że przy cnocie,
Przebaczył doktor żarliwej prostocie.

Kara, Mądrość

Wiara, Świętoszek

---

⁹³*ile przełożony* — ponieważ był przełożonym. [przypis edytorski]

⁹⁴*zwałony* — osłabiony. [przypis edytorski]

⁹⁵*tchnąć* — tu: cechować się. [przypis edytorski]

⁹⁶*nadto* — poza tym. [przypis edytorski]

⁹⁷*kładł zakonność w równej szali z wiarą* — sens: traktował przynależność do zakonu jako równoważną wierze. [przypis edytorski]

⁹⁸*zdrożność* — wykroczenie przeciw właściwym obyczajom. [przypis edytorski]

PIEŚŃ II

XX

Jak chmura, co grom po polach roznosi,
Obiegł Honorat wszystkie kurytarze⁹⁹,
Wszędzie wiadomość nieszczęśliwą głosi,
Wszędzie o wszczętym¹⁰⁰ znać daje pożarze.
O zemstę wszystkich nalega i prosi,
Niechaj to dzieło i autora skarże.
„Kupcie się¹⁰¹ — woła — ku wspólnej odsieczy!
Kupcie się, bronić pospolitej rzeczy^{102!}”

Gniew, Zemsta

XXI

Na taki odgłos, jak piorunem tknięte,
Tłumy się braci ze wszystkich stron spieszą,
Rzucają prace i zabawy¹⁰³ święte,
A, coraz większą gromadząc się rzeszą,
Tam idą, kędy¹⁰⁴ łaże rozpoczęte
Wynurzał¹⁰⁵ starzec: wzmagają¹⁰⁶ i cieszą.
Próżne¹⁰⁷ starania! Honorat się trwoży,
Im bardziej miękczą, tym zjadlej¹⁰⁸ się sroży¹⁰⁹.

XXII

Tak łań¹¹⁰ po puszczech dzikich obłąkana¹¹¹
Z płodem¹¹², którego pilnie dotąd strzegła,
Nagłym łoskotem¹¹³ myśliwców zmieszana¹¹⁴,
Z miejsc się porywa, na których obiegła;
Próżno¹¹⁵ ucieka, wkoło opasana¹¹⁶,
Unosząc życie, choć płodu odbiegła¹¹⁷,
Chociaż rąk uszła i buja po lesie,
Tkwi grot śmiertelny, który z sobą niesie.

Śmierć

XXIII

Wrzask, krzyk, hałasy: i prośbą, i wsporem¹¹⁸
Nie da się starzec ubłagać rozjadły¹¹⁹,
Niezbytym¹²⁰ punktu ujęty honorem.

⁹⁹kurytarz — dziś popr.: korytarz. [przypis edytorski]

¹⁰⁰wszczęty — zaczęty. [przypis edytorski]

¹⁰¹kupić się (daw.) — gromadzić się. [przypis edytorski]

¹⁰²kupcie się, bronić pospolitej rzeczy — zakon zostaje tu porównany do państwa. [przypis edytorski]

¹⁰³zabawa (daw.) — zajęcie. [przypis edytorski]

¹⁰⁴kędy (daw.) — gdzie. [przypis edytorski]

¹⁰⁵wynurzać — tu: ujawniać skryte myśli (we współczesnej polszczyźnie używa się rzeczownika „wynurzenia”). [przypis edytorski]

¹⁰⁶wzmagać — tu: wzmocniać, wspierać. [przypis edytorski]

¹⁰⁷próżny — jałowy, nieskuteczny. [przypis edytorski]

¹⁰⁸zjadlej — bardziej zjadliwie. [przypis edytorski]

¹⁰⁹srożyć się (daw.) — złościć się, gniewać. [przypis edytorski]

¹¹⁰łań — dziś popr.: lania. [przypis edytorski]

¹¹¹obłąkany (daw.) — zabłąkany, zagubiony. [przypis edytorski]

¹¹²płód — tu: dziecko, młode. [przypis edytorski]

¹¹³łoskot — hałas. [przypis edytorski]

¹¹⁴zmieszać się — zakłopotać się. [przypis edytorski]

¹¹⁵próżno — na darmo. [przypis edytorski]

¹¹⁶opasać — tu: otoczyć. [przypis edytorski]

¹¹⁷odbiec (daw.) — uciec od kogoś a. czegoś. [przypis edytorski]

¹¹⁸wspór (daw.) — wsparcie. [przypis edytorski]

¹¹⁹rozjadły (daw.) — rozłuszczony. [przypis edytorski]

¹²⁰niezbyt — taki, którego nie można się pozbyć, niezbędny, konieczny. [przypis edytorski]

Gdzież się zdrożności¹²¹ nasze nie zakradły?
Pędzi, księgarni drzwi zastał otworem,
Tam wpadł, strwożeni bracia tam z nim wpadli.
Jednym zamachem starzec nieużyty
Wywrócił cztery ksiąg pełne pulpity.

Książka

XXIV

O ty, wszech rzeczy płodnej rodzicielki¹²²
Dzielny tłumaczu, i w lewą i w prawą,
Którego wielbić musi człowiek wszelki,
Ty, coś jest świata nauką, zabawą,
Perło pisarzy¹²³, o Albercie Wielki¹²⁴,
Coś tajemnice objawiał tak żwawo,
Uczczenia godny, nieuszanowany, —
Spadłeś pod szafę z twoimi kompani¹²⁵!

XXV

Wielki Tostacie¹²⁶ Ty, coś znamienicie
Pisał o wszystkim, o czym pisać można,
Nie osiedziłeś się¹²⁷ na twym pulpicie,
Złość cię zrzuciła, ale złość pobożna;
Poznał cię starzec, zapłakał obficie,
Twym spadkiem¹²⁸ myśl się powiększyła trwożna.
A gdy się coraz wzmaga i rozżarza,
Tak z płaczem mówił do bibliotekarza:

Gniew, Książka

XXVI

„Nie tylko ludziom i księgom uwłacza¹²⁹
Bezbożnik, co się uwziął na zakony.
Co winien Tostat, że mu nie przebacza?
Co winien Alfons¹³⁰, ów król uwielbiony?
Zuchwalec śmiało grzeszy i wykracza,
Kroniki nawet dotknął zaślepiony¹³¹;
Nie godzien czytać piękności dobranych:
„Wojska afektów zarekrutowanych¹³²”.

¹²¹zdrożność — wykroczenie przeciw właściwym obyczajom. [przypis edytorski]

¹²²wszech rzeczy płodnej rodzicielki — ziemi. [przypis edytorski]

¹²³pisarzy — dziś popr. forma D. Im: pisarzy. [przypis edytorski]

¹²⁴Albert Wielki — (zm. 1280) dominikanin, filozof scholastyczny i teolog, pisał również dzieła przyrodnicze. [przypis edytorski]

¹²⁵z twoimi kompani — dziś popr. forma N. Im: z twoimi kompanami. [przypis edytorski]

¹²⁶Tostat — właśc. Tostado, Alonso (1400–1455), biskup Avila, teolog i erudyta, niezwykle płodny pisarsko. [przypis edytorski]

¹²⁷osiedzić się — przetrwać w określonym miejscu. [przypis edytorski]

¹²⁸spadek — tu: upadek. [przypis edytorski]

¹²⁹uwłaczać — przynosić ujmę, obrażać. [przypis edytorski]

¹³⁰Alfons — prawdop. chodzi o Alfonsa X Mądrego (1221–1284), króla Kastylii, mecenasa nauk i sztuk, autora tablic astronomicznych; władca o tym imieniu jest wspomniany w *Monachomachii*, jednak groteskowo błędne informacje biograficzne uniemożliwiają jego jednoznaczną identyfikację. [przypis edytorski]

¹³¹kroniki nawet dotknął zaślepiony — możliwe są tu dwie interpretacje: w *Monachomachii* wspomniana jest „seraficzna [...] kronika”, tj. kronika zakonu franciszkanów; Krasicki zaś napisał jednak również poemat heroikomiczny pod tytułem *Myszeidos*, parodiujący i wyśmiewający legendy z polskich kronik średniowiecznych. [przypis edytorski]

¹³²Wojsko afektów zarekrutowanych — dewocyjne dzieło Hilariona Fałęckiego, karmelity, wyd. w 1739 r., miało barokowo długi i zawily tytuł, którego początek brzmiał: *Wojsko serdecznych noworekrutowanych na większą chwałę boską afektów*; książka wydana była na grubym papierze i liczyła pięćset stron. [przypis edytorski]

XXVII

„Wiem, skąd te złości i jady pochodzą.
Już się świat zepsuł, a plody odrodne
Polorem¹³³ niby jady swoje słodzą,
Nazwiska nawet uczonych niegodne.
Ich to koncepty¹³⁴ — prawdzie nie zagrodzą,
Znajdziemy na nich sposoby dowodne¹³⁵.
Umilkną zdraycy, damy się we znaki,
Spełnie z konceptem pisarz lada jaki¹³⁶!

Gniew

Nauka

XXVIII

„Bogdaj¹³⁷ to dawni w księgach nie szperali!
Było też lepiej, każdy cicho siedział.
I cóż nowego teraz wybadali?
Bogdajby lepiej o nich świat nie wiedział!
Nie tak to nasi ojcowie¹³⁸ działali,
A, jeśli który co pisał, powiedział,
Nie dął się¹³⁹ z swojej mądrości mniemanej¹⁴⁰,
A nie zaczepiał¹⁴¹ książki drukowanej”.

Książka

XXIX

„Niejeden głupi był wydrukowany, —
Biblijotekarz¹⁴² rzekł do Honorata —
Druk nie jest piętnem¹⁴³ chwały lub nagany,
Dawniejszych, świeższych czasów alternata¹⁴⁴
Głupstwo i rozum stawia naprzemiany¹⁴⁵,
Jednym je węzłem wiąże i przeplata;
Z powszechnej wady my się nie odkupim¹⁴⁶,
Można i u nas być mądrym i głupim.

Książka

Mądrość, Głupota

XXX

„Że się z prostoty śmiał pisarz swywołny¹⁴⁷,
I my się śmiejmy, zagadaniem i snadnie¹⁴⁸:
Pozna po śmiechu, w wyrazach zbyt wołny¹⁴⁹,
Że fałsz napisał, odwoła dokładnie.
Będziem się dąsać? Nie będzie powołny¹⁵⁰,
Gorszy jad może w pióro mu się wkradnie.
A kto wie wreszcie, czyli¹⁵¹ nie chciał użyć
Tego sposobu, aby się przysłużyć?”

Śmiech, Kłamstwo

¹³³*polor* (daw.) — wyrafinowanie, dobre maniery, kultura towarzyska. [przypis edytorski]

¹³⁴*koncept* (daw.) — pomysł. [przypis edytorski]

¹³⁵*dowodny* — stanowiący dowód, tu: skuteczny. [przypis edytorski]

¹³⁶*lada jaki* (daw.) — byle jaki, kiepski. [przypis edytorski]

¹³⁷*bogdaj* (daw.) — oby (dosł. niech Bóg da, aby...). [przypis edytorski]

¹³⁸*ojcowi* — przodkowie. [przypis edytorski]

¹³⁹*dąć się* — puszyć się, pysznić się. [przypis edytorski]

¹⁴⁰*mniemac* — uważać coś, mieć jakąś opinię bez wystarczających argumentów czy dowodów. [przypis edytorski]

¹⁴¹*zaczepiac* — tu: atakować. [przypis edytorski]

¹⁴²*biblijotekarz* — dziś popr.: bibliotekarz (wydłużenie o jedną sylabę ze względu na rytm). [przypis edytorski]

¹⁴³*piętno* — tu: znak. [przypis edytorski]

¹⁴⁴*alternata* (daw., z łac.) — zmiana. [przypis edytorski]

¹⁴⁵*naprzemiany* (daw.) — naprzemiennie, na przemian. [przypis edytorski]

¹⁴⁶*my się nie odkupim* — sens: nie unikniemy. [przypis edytorski]

¹⁴⁷*swywołny* (daw.) — kierujący się tylko własną wolą. [przypis edytorski]

¹⁴⁸*snadnie* (daw.) — łatwo. [przypis edytorski]

¹⁴⁹*w wyrazach zbyt wołny* — sens: zbyt łatwo mówiący rzeczy podejrzane. [przypis edytorski]

¹⁵⁰*powolny* — posłuszny, tu: postępujący zgodnie z naszą wolą. [przypis edytorski]

¹⁵¹*czyli* — czy z partykułą pytajną -li. [przypis edytorski]

XXXI

„Piękna przysługa! Paszkwilem¹⁵², potwarzą^{153?}”
 „Posłuchaj tylko, ojcze Honoracie:
 Różne się myśli wierszopisom marzą,
 Jeszcze ich trybu¹⁵⁴ zupełnie nie znacie.
 Bywa częstokroć, gdy się zbyt rozżarzą¹⁵⁵,
 Że mniej pamiętni¹⁵⁶ o sławy utracie,
 Zbyt lekko¹⁵⁷ cudzą dotkliwość¹⁵⁸ tłumaczą”.
 „Zły to śmiech, ojcze, gdy na niego płaczą!”

Poeta

XXXII

„Targa się paszkwil na niewinność trwożną,
 Zaraża jadem, na złe zbyt ochoczy;
 Satyra, cierpieć nie mogąc rzecz zdrożną¹⁵⁹,
 Karze bez względu¹⁶⁰, wyrzuca na oczy;
 Krytyk żarliwość ma, ale ostrożną,
 Śmiechem poprawia, jadem nie uwłoczy¹⁶¹,
 A kunsztu¹⁶² jego te prawe¹⁶³ sposoby:
 Występek karać, oszczędzać osoby.

Sztuka

XXXIII

„Ale mnie wytknął^{164!}” — „Przypadkiem się stało”.
 „Jakto przypadkiem? Szydzić moje lata^{165!}”
 „W myśli to jego może nie powstało¹⁶⁶,
 Oslawiać¹⁶⁷, szydzić z ojca Honorata.
 Co tam wyraził, u nas się nie działo,
 Jakaż stąd sławy¹⁶⁸ być może utrata?
 Nigdy się, ojcze, taki nie frasuje¹⁶⁹,
 Który zarzutu przyczyny nie czuje.

XXXIV

„Hazard¹⁷⁰ nadarzył twe imię w pisaniu,
 Ale opisał nie tym¹⁷¹, czym cię znają.
 Alboż¹⁷² upartym jesteś w twoim zdaniu?
 Alboż cię o złość bracia posądzają?
 Alboż nie trawisz¹⁷³ dni, nocy, w czytaniu?

Ironia

¹⁵²paszkwil — złośliwy, znieważający a. obrażający kogoś utwór literacki. [przypis edytorski]

¹⁵³potwarz — oszczerstwo, obraza. [przypis edytorski]

¹⁵⁴tryb — tu: sposób postępowania. [przypis edytorski]

¹⁵⁵rozżarzyć się — tu: dać się ponieść namiętności polemicznej. [przypis edytorski]

¹⁵⁶pamiętny — tu: pamiętający. [przypis edytorski]

¹⁵⁷lekko — nie traktując poważnie. [przypis edytorski]

¹⁵⁸dotkliwość — tu: podatność na obrazę. [przypis edytorski]

¹⁵⁹cierpieć nie mogąc rzecz zdrożną — dziś popr. składnia: ścierpieć nie mogąc rzeczy zdrożnej. [przypis edytorski]

¹⁶⁰bez względu — bez oglądania się na status społeczny czy okoliczności. [przypis edytorski]

¹⁶¹uwłoczy — dziś popr.: uwłaczy, tj: obrazi. [przypis edytorski]

¹⁶²kunszt (daw.) — sztuka, rzemiosło, umiejętność. [przypis edytorski]

¹⁶³prawy (daw.) — prawdziwy. [przypis edytorski]

¹⁶⁴wytknąć — zarzucać coś komuś. [przypis edytorski]

¹⁶⁵szydzić moje lata — dziś popr. składnia: wyśmiewać się z moich lat. [przypis edytorski]

¹⁶⁶w myśli to jego może nie powstało — sens: może nie miał tego na myśli. [przypis edytorski]

¹⁶⁷osławiać (daw.) — obmawiać, rozpowszechniać o kimś złe a nieprawdziwe informacje. [przypis edytorski]

¹⁶⁸sława — tu: szacunek, poważanie. [przypis edytorski]

¹⁶⁹frasować się (daw.) — smucić się. [przypis edytorski]

¹⁷⁰hazard — tu: przypadek. [przypis edytorski]

¹⁷¹nie tym — dziś popr.: nie w tym. [przypis edytorski]

¹⁷²alboż — czy. [przypis edytorski]

¹⁷³trawić — spędzać. [przypis edytorski]

Alboż cię flaszki przyjacielem mają?
Dobrzyście, mądrzy, na książkach się znacie —
To nie o tobie, ojcze Honoracie”.

XXXV

„Piękne to słowa, ale nic nie znaczą! —
Krzyknął Honorat — Śmiał się z nas do woli¹⁷⁴!
Są uprzedzeni, co dobrze tłumaczą
To, co jest skutkiem nieprawej¹⁷⁵ swawoli.
Niech mi mędrkowie dzisiejsi wybaczą,
Jak to nie sarknąć¹⁷⁶, kiedy kogo boli!
Pożal się, Boże, widzę, naszej pracy!
I wasze¹⁷⁷ zmodniał¹⁷⁸, ojcze Bonifacy”.

---

¹⁷⁴*do woli* — ile chciał. [przypis edytorski]

¹⁷⁵*nieprawy* — tu: niesłuszny. [przypis edytorski]

¹⁷⁶*sarknąć* — wyrazić się nieuprzejmie. [przypis edytorski]

¹⁷⁷*wasze* (daw.) — waszmość. [przypis edytorski]

¹⁷⁸*zmodnieć* — dostosować się do współczesnej mody. [przypis edytorski]

PIEŚŃ III

XXXVI

Bogdaj¹⁷⁹ to zasnąć! Byle sen był smaczny,
Mniejsza, na miękkim łożu, czy na ławie.
Bogdaj to zasnąć! Choć sen dziwaczny,
Słodsze te baśnie, niż troski na jawie.
Niechaj mnie ludzi¹⁸⁰, niech będzie opaczny¹⁸¹,
Stawia częstokroć w szczęśliwej postawie.
Płyną w śnie miłym rozkoszne momenty,
Nie śpią królowie, spał ojciec Gaudenty.

Sen

XXXVII

Myśli swobodna! Twoje to są dzieła,
Ty pracę wieńczysz rozkosznym uśpieniem,
A co zbyt skrzętnym¹⁸² staraniem ujęła¹⁸³,
Najpożądańszym wracasz zasileniem¹⁸⁴.
Gnuśność¹⁸⁵, co twardym letargiem zasnęła,
Nie zna snów smacznych, mży¹⁸⁶ za przebudzeniem.
Usnął Gaudenty w spokojnej zaciszy¹⁸⁷,
Powszechnej trwogi nie czuje, nie słyszy.

Lenistwo

XXXVIII

Postrzegła Jędza¹⁸⁸, co się wrzawą cieszy,
Że na ustroniu rozkosznie spoczywa
Jeden Gaudenty z tak gromadnej rzeszy,
Jadem się nowym sroży¹⁸⁹ zapalczywa:
Do jego celi szybkim krokiem śpieszy,
Nową się zradna postacią okrywa
I, żeby wsparcia dzielniejszego¹⁹⁰ dostać,
Bierze na siebie żarliwości postać.

XXXIX

Świątym pozorem¹⁹¹ tai¹⁹² myśli zjadłe,
Pokornym słodzi jad swój ułożeniem:
Spuszczone na dół, zmrużone, zapadłe,
Pałają¹⁹³ oczy jaskrawym płomieniem,
Usta zsiniałe i lica wybladłe,
Głos drżący, coraz¹⁹⁴ przerwany westchnieniem.

Przebranie, Świątoszek

¹⁷⁹*bogdaj* (daw.) — oby (dosł. niech Bóg da, aby...). [przypis edytorski]

¹⁸⁰*ludzić* — mylić, oszukiwać. [przypis edytorski]

¹⁸¹*opaczny* — tu: fałszywy. [przypis edytorski]

¹⁸²*skrzętny* — zapobiegliwy, staranny. [przypis edytorski]

¹⁸³*ująć* — odebrać. [przypis edytorski]

¹⁸⁴*zasilenie* — tu: wzmocnienie. [przypis edytorski]

¹⁸⁵*gnuśność* (daw.) — lenistwo. [przypis edytorski]

¹⁸⁶*mżyć* (daw.) — drzemać. [przypis edytorski]

¹⁸⁷*w spokojnej zaciszy* — dziś popr.: w spokojnym zaciszu. [przypis edytorski]

¹⁸⁸*jędza* — Eris, w mit. gr. bogini klótni i chaosu. To ona rzuciła między trzy boginie, Herę, Atenę i Afrodytę, złote jabłko przeznaczone dla najpiękniejszej, co doprowadziło ostatecznie do wojny trojańskiej, kiedy Parys rozstrzygnął, że jabłko należy się bogini miłości. Personifikacja ta występowała również w *Monachomachii*. [przypis edytorski]

¹⁸⁹*srożyć się* (daw.) — złościć się, gniewać. [przypis edytorski]

¹⁹⁰*dzielniejszy* — tu: silniejszy, skuteczniejszy. [przypis edytorski]

¹⁹¹*pozór* — zewnętrzny wygląd, często nieodpowiadający stanowi faktycznemu. [przypis edytorski]

¹⁹²*taić* — ukrywać. [przypis edytorski]

¹⁹³*pałać* — świecić, płonąć. [przypis edytorski]

¹⁹⁴*coraz* — co chwilę. [przypis edytorski]

W taką się postać Jędza przemieniła,
Do Gaudentego kiedy przystąpiła.

XL

„Śpisz — rzecze — wtenczas, kiedy drudzy czują¹⁹⁵,
Zażywasz wczasu¹⁹⁶, kiedy bracia płaczą;
Gnuśne¹⁹⁷ umysły nieprawie¹⁹⁸ próżnują,
Zbyt wolnie¹⁹⁹ kiedy powinność tłumaczą.
Nie tak się dzieci matce wysługują,
Nie tak jej wdzięczność oddają i znaczą²⁰⁰.
Jeśli masz serce, porwij się i wzmagaj²⁰¹,
Jeśliś syn jeszcze, wstań, ratuj, wspomagaj!”

Lenistwo

Matka, Syn

XLI

Gdyby się była Jędza nie umknęła,
Byłby jej dostał²⁰² za pierwszym zamachem,
Tak się w Gaudenty złość sroga zajęła²⁰³.
Złość, rozpacz, zjadłość²⁰⁴, powiększona strachem —
Wzmaga się rażno na wspaniałe dzieła;
Jędza tymczasem już buja nad dachem,
Zająwszy żądzę zemsty niewygasała,
Już strasznej wojny dała srogie hasło.

Gniew, Strach

XLII

Jak syn Alkmeny²⁰⁵, gdy na wielkie sprawy,
Bitwy z olbrzymi i smoki²⁰⁶ wychodził,
Pałając chęcią wiekopomnej sławy,
Nadzieją bitwy żądze zjadłe chłodził,
Zdobycz nemejską²⁰⁷, zysk sławnej wyprawy,
Przywdziewał, gdy na nieśmiertelność godził²⁰⁸ —
Tak i Gaudenty w tej walnej²⁰⁹ potrzebie
Porwał za kaptur i wdział²¹⁰ go na siebie.

Strój

XLIII

Wypadł rozjadły²¹¹, sam nie wie, gdzie leci,
Woła na bitwę, choć bez przeciwnika:
„Do mnie, kto śmiały, do mnie, moje dzieci! —
Woła, a coraz zwawiej²¹² się pomyka —
Kogo trwożliwość podłaca nie szpeci,

¹⁹⁵czuć — tu: czuć. [przypis edytorski]

¹⁹⁶wczas (daw.) — odpoczynek. [przypis edytorski]

¹⁹⁷gnuśny (daw.) — leniwy. [przypis edytorski]

¹⁹⁸nieprawie (daw.) — w sposób nienależny. [przypis edytorski]

¹⁹⁹zbyt wolnie — w sposób dający zbyt wiele swobody. [przypis edytorski]

²⁰⁰znaczyć — tu: ukazywać. [przypis edytorski]

²⁰¹wzmacniać się — tu prawdop. podejmować wysiłek. [przypis edytorski]

²⁰²dostać — dosięgnąć. [przypis edytorski]

²⁰³zająć się — zapalić się. [przypis edytorski]

²⁰⁴zjadłość — zjadliwość. [przypis edytorski]

²⁰⁵syn Alkmeny — Herakles. [przypis edytorski]

²⁰⁶z olbrzymi i smoki — dziś popr. forma N. lm: z olbrzymami i smokami. [przypis edytorski]

²⁰⁷zdobycz nemejska — skóra lwa nemejskiego, zabitego przez Heraklesa w ramach jego pierwszej pracy. [przypis edytorski]

²⁰⁸na nieśmiertelność godził — sens: dążył do nieśmiertelności. [przypis edytorski]

²⁰⁹walny — zasadniczy, decydujący. [przypis edytorski]

²¹⁰wdziać (daw.) — ubrać. [przypis edytorski]

²¹¹rozjadły — rozzłoszczony. [przypis edytorski]

²¹²zwawo — szybko. [przypis edytorski]

Kogo zaszczyca imię zakonnika,
Kupcie się²¹³ ze mną, nacierajcie żwawo:
Tak się najlepiej utrzymuje prawo!”

Bijatyka, Prawo

XLIV

Noc była jeszcze, a słabe promienie
Najpierwsze zorza²¹⁴ puszczać zaczynały.
Słyszą krzyk bracia i nagle wzruszenie²¹⁵,
Słyszą, jak echo gmachy powtarzały;
Nowy strach nastał, nowe zatrwożenie.
Stanął z swoimi Honorat struchlały²¹⁶,
A gdy się ku nim Gaudenty przybliży,
Uciekła rzesza trwożliwa i chyży²¹⁷.

Świt

XLV

Został Honorat, laty²¹⁸ ociężyły,
Strach nogi zemdlił²¹⁹, przeraża i mroczy²²⁰;
Postrzegł go z dala bohater²²¹ zuchwały,
Niezwykłym pędem ku niemu przyskoczy.
Padł z strachu²²² starzec, na poły²²³ zmartwiały,
Już ciosu czeka, nie śmie podnieść oczy²²⁴,
Już się na niego Gaudenty zamierzył —
Wtem poznał starca i gniew swój uśmierzył²²⁵.

Strach, Starość

XLVI

„Tyżes to, ojczy?” — zdziwiony zawołał.
„Jam jest, — rzekł starzec — co was wszystkich bronię.
Na to los srogi starość moją chował,
Tegom się, nędzny, doczekał przy zgonie,
Że lada²²⁶ bazarz będzie nas strofował²²⁷
I w całym szukał zdrożności²²⁸ zakonie.
Złącz, bracie, pomoc, zwołaj młodzież, starce²²⁹,
Zgińmy z honorem, lub zgnębmy potwarce²³⁰!”

Starość

XLVII

„Niechaj nas pozna, co się targać²³¹ waży,
Niech pozna smutnym doświadczeniem swoim,
Niech wie, w jakowej²³² jest nasz honor straży,

²¹³kupić się (daw.) — gromadzić się. [przypis edytorski]

²¹⁴zorza — dziś popr. forma M. lm: zorze. [przypis edytorski]

²¹⁵wzruszenie — tu: poruszenie, zamieszanie. [przypis edytorski]

²¹⁶struchlały — przerażony. [przypis edytorski]

²¹⁷chyży (daw.) — szybki. [przypis edytorski]

²¹⁸laty — dziś popr. forma N. lm: latami. [przypis edytorski]

²¹⁹zemdlić (daw.) — osłabić. [przypis edytorski]

²²⁰mroczyć (daw.) — wprawiać w zamroczenie. [przypis edytorski]

²²¹bohater — dziś popr: bohater. [przypis edytorski]

²²²z strachu — dziś popr.: ze strachu. [przypis edytorski]

²²³na poły (daw.) — w połowie. [przypis edytorski]

²²⁴nie śmie podnieść oczy — dziś popr. składnia: nie śmie podnieść oczu. [przypis edytorski]

²²⁵uśmierzyć — uspokoić, złagodzić. [przypis edytorski]

²²⁶lada — byle. [przypis edytorski]

²²⁷strofować — krytykować, napominać. [przypis edytorski]

²²⁸zdrożność — wykroczenie przeciw właściwym obyczajom. [przypis edytorski]

²²⁹starce — dziś popr. forma B. lm: starców. [przypis edytorski]

²³⁰potwarca — ten, kto obraża; odnośnie formy gramatycznej patrz przypis poprzedni. [przypis edytorski]

²³¹targać się — zuchwale atakować. [przypis edytorski]

²³²jakowej — dziś popr.: jakiej. [przypis edytorski]

Niech wie, jak próżnych²³³ dąsać²³⁴ się nie boim!
Niech się i drugi i trzeci odważy —
Choć i największą liczbę uspokoi.
Gniew, co ma honor zgromadzenia w pieczy²³⁵,
Zgubą przeciwnych²³⁶ rany swoje leczy”.

Gniew

XLVIII

„Do argumentów! A książki tu po co?” —
Krzyknął Gaudenty, nowym zdjęty jadem²³⁷ —
Niech się mędrkowie nad księgami pocą
I pysznią dumnym maksym swoich składem²³⁸!
Ręka, nie pióro, będzie nam pomocą,
Idźmy powszechnym i ubitym²³⁹ śladem:
Kiedy potrzeba znieść z siebie zelżywość²⁴⁰,
Gdzie moc lub sztuka²⁴¹, tam jest sprawiedliwość.

Książka, Bijatyka

XLIX

„Dawne to bajki o cnocie, nauce,
Świat polerowny²⁴² te czcze²⁴³ światła zgasił;
Podejściu szczęście przypisał i sztuce,
Zbrodnię szczęśliwą uczcił i okrasil²⁴⁴,
A niepodległy sumnienia przynuce²⁴⁵,
Zdradnie²⁴⁶ się srożył²⁴⁷, zdradnie się i lasił.
Któż teraz w cnocie wsparcia będzie szukał?
Ten wielki, mądry, kto zdarł, kto oszukał.

Cnota, Zbrodnia

L

„I my tak czynimy, gdy nas losy muszą²⁴⁸,
A radzić sobie inaczej nie można!
Kiedy moc, podstęp, świata teraz duszą
I wszystko chytrność posiada ostrożna,
Kiedy szczęśliwi, co się o złe kuszą,
A w niewinności już nadzieja próżna —
Trudno się teraz odwołać²⁴⁹ na cuda:
Bądźmy jak drudzy²⁵⁰, a wszystko się uda”.

Siła

LI

Tak duch zajadłej Jędzy popędliwy
Wskroś umysł, złością zdjęty, opanował.

²³³ *próżny* — jałowy, bezskuteczny. [przypis edytorski]

²³⁴ *dąsać się* — obrażać się, ujawniać niezadowolenie. [przypis edytorski]

²³⁵ *w pieczy* — w opiece. [przypis edytorski]

²³⁶ *przeciwny* — tu rzeczownikowo: przeciwnik. [przypis edytorski]

²³⁷ *jad* — tu: złość. [przypis edytorski]

²³⁸ *dumnym maksym swoich składem* — sens: swoimi dziełami, pełnymi umoralniających maksym. [przypis edytorski]

²³⁹ *ubity* — utrwalony (metafora odsyłająca do obrazu ubitej drogi). [przypis edytorski]

²⁴⁰ *zelżywość* (daw.) — obelga. [przypis edytorski]

²⁴¹ *sztuka* — tu: umiejętność. [przypis edytorski]

²⁴² *polerowny* (daw.) — kulturalny, wyrafinowany. [przypis edytorski]

²⁴³ *czczy* — jałowy, nic nieznaczący. [przypis edytorski]

²⁴⁴ *okrasić* — tu: ozdobić. [przypis edytorski]

²⁴⁵ *przynuka* a. *prynuka* (daw. a. reg.) — zachęta. [przypis edytorski]

²⁴⁶ *zdradnie* — dziś popr. zdradliwie. [przypis edytorski]

²⁴⁷ *srożyć się* (daw.) — złościć się, gniewać. [przypis edytorski]

²⁴⁸ *muszą* — zmuszają. [przypis edytorski]

²⁴⁹ *odwołać* — powołać. [przypis edytorski]

²⁵⁰ *drudzy* — dziś powiedziano by: inni. [przypis edytorski]

Struchlał Honorat na takowe dziwy.
Naglej odmiany kiedy nie pojmował,
Nie ścierpiał bluźnierstw, lubo²⁵¹ zemsty chciwy,
Przecież, ażeby w złości uhamował²⁵²,
Miękczył²⁵³ zawziętość, zbytek²⁵⁴ jadu słodził.
Już też dzień jasny po zorzach nadchodził.

---

²⁵¹lubo (daw.) — chociaż. [przypis edytorski]

²⁵²uhamować — pohamować. [przypis edytorski]

²⁵³miękczyć — zmiękczać. [przypis edytorski]

²⁵⁴zbytek — nadmiar. [przypis edytorski]

PIEŚŃ IV

LII

Rzadko się kradzież nada²⁵⁵ kradnącemu,
Choć ją i pięknym nazwiskiem przywdziejem²⁵⁶;
Choćby służyła dobru publicznemu,
Nie oczyści się i tym przywilejem;
Mówmy więc szczerze, mówmy po dawnemu:
Ktokolwiek kradnie, ten zawsze²⁵⁷ złodziejem.
Pięknie, czy szpetnie²⁵⁸, pomaga, czy szkodzi,
Niech będzie, jak chce, a kraść się nie godzi.

Zło, Złodziej

LIII

O „Wojno Mnichów^{259!}” — takeś w ręce wpadła,
Takeś się najprzód²⁶⁰ zjawiała na świecie:
Płochosć²⁶¹ cię z twoich kryjówek wykradła,
Ciekawość fraszki²⁶² stawiała w zalecie,
Złość cię rozniosła ślepa i zajadła,
A sława, która rada²⁶³ bajki plecie,
Za rzecz szacowną gdy udala baśnie²⁶⁴,
Prysłaś, jak iskra, co parzy i gaśnie.

Książka

LIV

Byli, którzy cię słusznie zwali fraszką,
A, poważniejszą zatrudnieni²⁶⁵ pracą,
Gardząc wspaniale nikczemną igraszką,
Nie czytając cię, rzekli, żeś ladaco²⁶⁶;
Drudzy, niewzdęci tak poważną maszką²⁶⁷,
Nad zgrają wierszów²⁶⁸ gdy czasu nie tracą,
Rzekli: „Dźwięk próżny, co pozory kryśli²⁶⁹,
Nie wart uczonych czytania i myśli²⁷⁰”.

LV

Rodzaj poetów, co się z słowy²⁷¹ pieści,
Niegodzien u nich względu i szacunku;
Mędrzec, ważący istoty²⁷² i treści,
Mędrzec, mający wyroki w szafunku²⁷³,
W gminnych umysłach tłumie takich mieści²⁷⁴

Poeta

²⁵⁵nadać się — być odpowiednim, właściwym. [przypis edytorski]

²⁵⁶przywdziać (daw.) — ubrać, tu: ozdobić. [przypis edytorski]

²⁵⁷zawsze (daw.) — zawsze. [przypis edytorski]

²⁵⁸szpetnie — brzydko. [przypis edytorski]

²⁵⁹Wojna Mnichów — tłumaczenie tytułu *Monachomachii*. [przypis edytorski]

²⁶⁰najprzód (daw.) — najpierw. [przypis edytorski]

²⁶¹płochosć — lekkomyślność. [przypis edytorski]

²⁶²fraszka (z wł.) — drobiazg. [przypis edytorski]

²⁶³rada (daw.) — chętnie. [przypis edytorski]

²⁶⁴za rzecz szacowną gdy udala baśnie — sens: gdy udawała, że baśnie są rzeczą szacowną. [przypis edytorski]

²⁶⁵zatrudniony — zajęty. [przypis edytorski]

²⁶⁶ladaco — byle co (tu nie odnosi się do osoby). [przypis edytorski]

²⁶⁷maska — dziś popr.: maska. [przypis edytorski]

²⁶⁸wierszów — dziś popr.: forma D. lp: wierszy. [przypis edytorski]

²⁶⁹kryśli — dziś popr.: kreśli. [przypis edytorski]

²⁷⁰nie wart uczonych czytania i myśli — sens: nie zasługuje, by uczeni czytali go i zastanawiali się nad nim. [przypis edytorski]

²⁷¹z słowy — dziś popr. forma N. lm: ze słowami. [przypis edytorski]

²⁷²istota — tu: znaczenie. [przypis edytorski]

²⁷³mający wyroki w szafunku — sens: szafujący opiniami. [przypis edytorski]

²⁷⁴mieścić — tu: umieszczać. [przypis edytorski]

I w najpodlejszym osadza gatunku,
Co, kunsztem²⁷⁵ słowa układając zręcznie,
Łagodnym dźwiękiem omamają²⁷⁶ wdzięcznie²⁷⁷.

LVI

I sprawiedliwe były takich zdania,
Co im o dobro kraju tylko chodzi:
„Cóż wiersz pomoże do praw układania?
Alboż się zboże po wierszach urodzi?
Próżne²⁷⁸ są, płochy²⁷⁹, niewarte słuchania,
Więc się ich pisać i czytać nie godzi²⁸⁰.
Nic nie probują²⁸¹, a po cóż je chwalić?
Najlepiej bajkę i bazarza spalić”.

Poezja

LVII

Spalić do szczętu! Ale, nim go spalą,
Wróćmy tymczasem do naszej powieści!
Bajkę, czy prawdę, ci ganią²⁸², ci chwalą,
Tym jest przyczyną śmiechu, tym boleści,
Jedni się chlubią²⁸³, a drudzy się żalą.
Zgoła²⁸⁴, zwyczajnym trybem wszystkich wieści,
Miało los dzieło, co po rękach chodzi,
Złe, gdy przymawia²⁸⁵, dobre, gdy dogodzi.

Sztuka

LVIII

Po niejednego zakątach²⁸⁶ klasztoru
Poszło na ogień; w drugich zachowane;
Ci błogosławią, a ci klną autora:
Zgoła umysły były rozerwane²⁸⁷.
Pan wicesgerent²⁸⁸ śle instygatora²⁸⁹
I w przyszłych sądach rokuje przegrane²⁹⁰,
A jejmość różnie: krzykliwa lub cicha,
Gniewa się, miękczy²⁹¹, płacze i uśmiecha.

Prawnik, Urzędnik

LIX

Szczęściem i wielkim dla dzieła autora,
Nigdy Hiacynt w jej domu nie gościł;
Nikt tam nie był prócz ojca przeora,
Lecz ojciec przeor ustawicznie²⁹² pościł,

Książka, Alkohol

²⁷⁵kunszt (daw.) — sztuka, rzemiosło, umiejętność. [przypis edytorski]

²⁷⁶omamiać — oszukiwać, wprowadzać w błąd. [przypis edytorski]

²⁷⁷wdzięcznie (daw.) — pięknie. [przypis edytorski]

²⁷⁸próżny — jałowy, bezskuteczny. [przypis edytorski]

²⁷⁹płochy — tu: niepoważny. [przypis edytorski]

²⁸⁰nie godzi się — nie należy. [przypis edytorski]

²⁸¹probować (z łac. *probo*) — badać, oceniać, czynić coś godnym uznania. [przypis edytorski]

²⁸²ganić — krytykować. [przypis edytorski]

²⁸³chlubić się — chwalić się. [przypis edytorski]

²⁸⁴zgoła — całkiem, zupełnie. [przypis edytorski]

²⁸⁵przymawiać (daw.) — krytykować. [przypis edytorski]

²⁸⁶zakąty — kąty, zakątki. [przypis edytorski]

²⁸⁷umysły były rozerwane — sens: pojawiały się sprzeczne opinie. [przypis edytorski]

²⁸⁸wicesgerent — (daw., z łac. *vices*: zastępca; *gerent*: osoba działająca, wykonawca) — w XVIII w. urzędnik powoływany przez starostów grodzkich do wykonywania wyroków. [przypis edytorski]

²⁸⁹instygator (daw.) — oskarżyciel. [przypis edytorski]

²⁹⁰przegrane — dziś popr. forma B. lp: przegrana. [przypis edytorski]

²⁹¹miękczyć — zmiękczać. [przypis edytorski]

²⁹²ustawicznie — ciągle. [przypis edytorski]

A, jeśli bierał²⁹³ ojca promotora²⁹⁴,
Hiacynt takich wizyt nie zazdrościł:
Pogardzający marnymi igraszki²⁹⁵,
Pilnował wiernie książek, a nie flaszki.

LX

Prawda, że piękny, udatny i hoży²⁹⁶,
Prawda, że patrzeć na niego aż miło.
Alboż być pięknym nie ma sługa boży?
Alboż to grzecznym być się nie godziło?
Wdzięczna jest skromność, gdy postać ułoży,
Zda się, iż nowych z nią wdzięków przybyło.
Niechaj występki wydaje się²⁹⁷ sprośnie²⁹⁸,
Cnocie wdzięk nowy niechaj coraz rośnie!

Piękno

Cnota

LXI

Można ją śmieie z grzecznością skojarzyć²⁹⁹,
I owszem, taka lepiej przykład wdraża;
Nie jej to przymiot srożyć się³⁰⁰ i swarzyć³⁰¹,
Dzikim spojrzeniem nigdy nie odraża³⁰²,
Nie umie próźnie³⁰³ dziwaczyć i marzyć,
Ani się płochym³⁰⁴ podejrzeniem zraża.
Przykładny mile, dziwacznie niesprzeczny,
Ojciec Hiacynt był święty i grzeczny.

LXII

Ani on wiedział, co drukiem podano³⁰⁵,
Pożyteczniejsze bawiły³⁰⁶ go dzieła.
Gdy już wieść doszła, co wydrukowano,
Ani go wtenczas ciekawość ujęła;
Przeczytał wreszcie, co o nim pisano,
Lecz się myśl mściwa w sercu nie zawzięła.
Ani się rozśmiał, ani się zasmucił,
Lecz dwakroć³⁰⁷ ziewnął i pismo porzucił.

Nuda

LXIII

Tak orzeł, górnym wybujały lotem,
Ledwo poglądać na niziny raczy,
A, piorunowym nieprzelekkły grzmotem,
Kiedy ptaszęta pod sobą obaczy³⁰⁸,

Ptak

²⁹³bierać (daw.) — przyjmować. [przypis edytorski]

²⁹⁴ojciec promotor — w *Monachomachii* występuje „promotor różańcowy”, czyli zakonnik opiekujący się kółkiem różańcowym. [przypis edytorski]

²⁹⁵igraszki — dziś popr. forma N. lm: igraszkami. [przypis edytorski]

²⁹⁶hoży — zdrowy i urodziwy. [przypis edytorski]

²⁹⁷wydawać się — wyglądać. [przypis edytorski]

²⁹⁸sprośnie (daw.) — nieprzyzwoicie. [przypis edytorski]

²⁹⁹skojarzyć — tu: połączyć. [przypis edytorski]

³⁰⁰srożyć się (daw.) — złościć się, gniewać. [przypis edytorski]

³⁰¹swarzyć się — klócić się. [przypis edytorski]

³⁰²odrażać — zniechęcać. [przypis edytorski]

³⁰³próżnie — właśc. próżno, tj. bezskutecznie, bezcelowo. [przypis edytorski]

³⁰⁴płochy — lekkomyślny. [przypis edytorski]

³⁰⁵drukiem podać (daw.) — wydrukować. [przypis edytorski]

³⁰⁶bawić (daw.) — zajmować. [przypis edytorski]

³⁰⁷dwakroć — dwukrotnie, dwa razy. [przypis edytorski]

³⁰⁸obaczyć — dziś: zobaczyć. [przypis edytorski]

Skrzydeł wspaniałych straszy je łoskotem
I, gdy w ostatniej postrzeże rozpaczy,
Rzuca płon³⁰⁹ podły, a lotnymi pióry³¹⁰
Ponad obłoki wzbija się i chmury.

LXIV

Nie z orłów rodu był, choć przewielebny,
Ojciec Gerwazy od Zielonych Świątek.
Lubo³¹¹ Hiacynt dał przykład chwalebny
I do działania szacowny początek,
Wzgardził nim ojciec, rady mniej potrzebny³¹²,
Wzgardził, a rzeczy nowy snując wątek,
Brał je do serca — a, gdy zemstę knował³¹³,
Z rzeszą się braci ukonfederował³¹⁴.

LXV

Więc chcąc, by jeszcze większe znaleźć wsparcie,
Wzywał na pomoc inne zgromadzenia.
Zastał u forty³¹⁵, jakoby na warcie,
Pannę Dorotę, co, chwałę imienia
Strzegąc³¹⁶, na zemstę czuwała otwarcie;
Od najpierwszego zaczem pozdrowienia,
Zamiast potocznych dyskursów zabawy,
O srogiej burzy wszczął się dyskurs żwawy³¹⁷.

Spotkanie

LXVI

Tam się dowiedział w zapalczywej³¹⁸ mowie,
W srogim wejrzeniu i udatnym geście
O całej rzeczy dokładnie osnowie,
Co powiedano³¹⁹ i na wsi i w mieście.
Zgoła, co tylko nowiną się zowie³²⁰,
Co usta wyrzeczć zdołały niewieście,
Wszystko to było powiedziano różnie,
Żwawo³²¹, dokładnie, zwięźle i pobożnie.

LXVII

Usłyszał, jako autor złego dzieła
Od³²² bezbożników na to namówiony,
Jako go zysków nadzieja ujęła;
I nawet o tym został upewniony,

³⁰⁹płon — tu: lup. [przypis edytorski]

³¹⁰pióry — dziś popr. forma N. lm: piórami. [przypis edytorski]

³¹¹lubo (daw.) — chociaż. [przypis edytorski]

³¹²rady mniej potrzebny — sens: mniej przydatny jako mądry doradca. [przypis edytorski]

³¹³knować — dziś popr.: knuć. [przypis edytorski]

³¹⁴ukonfederować się — stowarzyszyć się; konfederacja — regionalny lub ogólnokrajowy związek szlachty, dążącej do zrealizowania określonych celów. [przypis edytorski]

³¹⁵forta — dziś popr.: furta; w klasztorze służy do regulacji kontaktu zakonników ze światem zewnętrznym. [przypis edytorski]

³¹⁶chwałę imienia strzegąc — dziś popr. składnia: chwały imienia strzegąc; imię Dorota oznacza po grecku „dar od Boga”. [przypis edytorski]

³¹⁷żwawy — szybki, energiczny. [przypis edytorski]

³¹⁸zapalczywy — gniewny. [przypis edytorski]

³¹⁹powiedać — dziś popr.: powiadać. [przypis edytorski]

³²⁰zowie się — nazywa się. [przypis edytorski]

³²¹żwawo — szybko. [przypis edytorski]

³²²od (daw.) — przez. [przypis edytorski]

Jakie bezbożność ukaranie wzięła,
Jak w świętej ziemi nie był pogrzebiony³²³,
Jak panna Anna na rozstajnej drodze
Widziała w ogniu jęczącego srodze.

LXVIII

Szczęściem kur³²⁴ zapiał. „Niechże sobie pieje.
Krzyknął Gerwazy — a ja nie mam czasu!”
Więc wszedł za fortę³²⁵, wzmagając nadzieje,
Wszedł, a wszród zgielku, wrzawy i hałasu,
Gdy słyszy, jako Honorat boleje, —
Ażeby złemu zabięć³²⁶ zawczasu,
Aby obwieścić, skąd złego przyczyna,
Wprzód³²⁷ odkaszlnąwszy, tak mówić zaczyna:

LXIX

„O bracia! Choć wy bieli, my kafowi³²⁸,
Nic to jedności serdecznej nie szkodzi:
Každy z nas wdzięczność winien zakonowi,
Bo z tego źródła szczęśliwość pochodzi.
Łączmy się przeciw nieprzyjacielowi,
Z małych złączonych rzecz wielka się rodzi”. —
„Prawda — Honorat rzekł — i ja wiem o tym,
To napisano na czerwonym złotym³²⁹”.

Spotkanie

LXX

Więc go zaprasza w izbę zgromadzenia,
Gdzie się żarliwi na odsiecz kupili³³⁰:
Pospolitego tam centrum ruszenia³³¹,
Tam źródło rady, jak będą walczyli.
Na powszechnego odgłos zaproszenia
Hurmem³³² się zewsząd radni gromadzili;
Szedł, tknięty zemstą i punktu honorem,
Pan wicesgerent³³³, ksiądz proboszcz z doktorem.

Ksiądz, Prawnik

³²³pogrzebiony — dziś popr.: pogrzebany. [przypis edytorski]

³²⁴kur (daw.) — kogut. [przypis edytorski]

³²⁵forta — dziś popr.: furta; w klasztorze służy do regulacji kontaktu zakonników ze światem zewnętrznym. [przypis edytorski]

³²⁶zabięć (daw.) — zapobiec. [przypis edytorski]

³²⁷wprzód (daw.) — najpierw. [przypis edytorski]

³²⁸choć wy bieli, my kafowi — mowa o kolorach habitów. [przypis edytorski]

³²⁹czerwony złoty — złota moneta obiegowa w dawnej Polsce; Krasicki odnosi się do widniejącego na niektórych z nich napisu *Concordia res parvae crescunt* (łac.: Małe rzeczy wzrastają dzięki zgodzie). [przypis edytorski]

³³⁰kupić się (daw.) — gromadzić się. [przypis edytorski]

³³¹pospolitego tam centrum ruszenia — pospolite ruszenie: szlachta wezwana na wojnę. [przypis edytorski]

³³²hurmem — tłumnie. [przypis edytorski]

³³³wicesgerent — (daw., z łac. *vices*: zastępca; *gerent*: osoba działająca, wykonawca) — w XVIII w. urządnik powoływany przez starostów grodzkich do wykonywania wyroków. [przypis edytorski]

PIEŚŃ V

LXXI

Na wielkie dzieło trzeba się zdobywać.
Fraszka³³⁴ pod Troją i bitwy i rady!
Kogóż na pomoc w tej potrzebie wzywać?
Do Muz się udać, czyli³³⁵ do Pallady³³⁶?
Czy na pegazich skrzydłach podlatywać
A, dawnych bajek wskrzeszając przykłady,
Kiedy się powieść heroiczna wszczyna³³⁷,
Do snu zachęcać w imię Apollina³³⁸?

LXXII

Wielkie przykłady do naśladowania
I drogę widzę przed sobą nieciasną;
Chłuba nie wabi pióra do pisania,
Zabawę kryśle³³⁹ i cudzą, i własną,
Czytelnikowi nie bronię ziewania —
Chcą spać, czytając, niechajże i zasną
Ja, rzecz stosując do miary³⁴⁰ i wzrostu,
Co wiem, co nie wiem, opowiem po prostu.

Poezja

LXXIII

Zeszły się czapki, birety³⁴¹, kaptury,
A, co największa, i głowy nie lada.
Pan wicesgerent³⁴² burzliwej natury
Plantę³⁴³ zemszczenia najpierwszy układa,
Więc się nadawszy, rzekł: „Złe koniunktury
Mości panowie! Zaczem moja rada:
Jąc się sposobów dobrych. To, co myślę,
Opowiem krótko i jawnie³⁴⁴ okryśle³⁴⁵.”

Spotkanie

Prawnik, Zemsta

LXXIV

„Najprzód ten zdrajca, co z nas się naśmiewał,
Niech pozna, żeśmy dobrzy w odpowiedzi!
Tym grzeszył, że się zemsty nie spodziewał,
Swoją podłością zasłoniony siedzi,
Niewart, żeby się człek zacny nań gniewał;
Z tym wszystkim niech go karanie uprzedzi:
Jeśli *plebejus*, zbić go bez litości,
Jeżeli szlachcic, pozwać jegomości.

Zemsta

³³⁴*fraszka* (z wł.) — drobiazg. [przypis edytorski]

³³⁵*czyli* — czy z partykułą pytajną -li. [przypis edytorski]

³³⁶*do Pallady* — W Troi miał znajdować się posąg Pallas Ateny, bogini mądrości, pokoju, ale i wojny sprawiedliwej, opiekunki miast. Posąg ten, zwany Palladium, wg legendy chronił miasto przed klęską. [przypis edytorski]

³³⁷*wszczynać* — zaczynać. [przypis edytorski]

³³⁸*Apollo* — w mitologii gr. bóg patronujący muzyce i innym sztukom, często przedstawiany z lirą. [przypis edytorski]

³³⁹*kryślić* (daw.) — rysować a. pisać. [przypis edytorski]

³⁴⁰*miara* — tu: rytm. [przypis edytorski]

³⁴¹*biret* — rodzaj sztywnej, dekoracyjnej czapki, używanej przy oficjalnych okazjach. [przypis edytorski]

³⁴²*wicesgerent* — (daw., z łac. *vices*: zastępca; *gerent*: osoba działająca, wykonawca) — w XVIII w. urządźnik powoływany przez starostów grodzkich do wykonywania wyroków. [przypis edytorski]

³⁴³*planta* (daw.) — plan. [przypis edytorski]

³⁴⁴*jawnie* — tu: jasno. [przypis edytorski]

³⁴⁵*okryślić* — dziś popr.: określić. [przypis edytorski]

LXXV

„Różne być mogą sprawy, aktoraty³⁴⁶,
 A ja na wszystkich nieźle dopilnuję:
 Niech no się tylko odezwę zza kraty,
 Niech wezmę na cel, tak go odmaluję,
 Takie wynajdę nań prejudykаты³⁴⁷,
 Zgoła, co umiem, co mogę, poczuje.
 Wprzód za to, że się śmiał z bluźnierstw³⁴⁸ ozwać³⁴⁹,
 Z *Arianismi* rejestru³⁵⁰ go pozwać.

Prawnik, Prawo

LXXVI

„Mógłby i *crimen status*³⁵¹ być na stole,
 Za to, że z królem chciał wadzić³⁵² Węgrzyn³⁵³,
 Lecz ja to wyższej władzy oddać wolę.
 Mnogie są dalej oskarżeń przyczyny:
 Ojcy³⁵⁴ lektory³⁵⁵ niech myślą o szkole,
 Duchowni niechaj bronią dziesięciny,
 A nasz ksiądz prałat, przez swój wielki rozum,
 Weźmie w opiekę *vitrum gloriosum*³⁵⁶.

Prawo

Chciwość
Ksiądz, Alkohol

LXXVII

„Co się mnie tyczy, wiem ja, co się stanie:
 Pozna jegomość...” Wtem machnął obuchem³⁵⁷.
 Krzyknął Gaudenty: „Dobrze tak, mospanie³⁵⁸!
 To mi to sposób, co śwista nad uchem:
 Na nic się nie zda pozew i gadanie,
 Po co to straszyć widzeniem i słuchem?
 Kto chciał być naszej przyczyną niedoli,
 Kto nas zaczął, niech czuje, co boli!”

Zemsta

LXXVIII

Jak za powstaniem miłego wietrzyka,
 W rozległej puszczy liść wdzięcznie³⁵⁹ szeleści,
 Coraz się echo szerzy i pomyka,
 Coraz słuch szeptem rozkosznym się pieści —
 Tak w gromadnego liczbie zakonnik³⁶⁰
 Krzyk Gaudentego hasłem dobrych wieści.
 Nieukojone mający urazy,
 Wzmogli się Rafał, Marek i Gerwazy.

³⁴⁶aktorat (daw.) — pozew. [przypis edytorski]

³⁴⁷prejudykat (daw.) — wcześniejszy wyrok w podobnej sprawie; precedens. [przypis edytorski]

³⁴⁸z bluźnierstw — dziś popr. forma N. lm: z bluźnierstwami. [przypis edytorski]

³⁴⁹ozwać się (daw.) — odezwać się. [przypis edytorski]

³⁵⁰Rejestr *Arianismi* — zespół ustaw związanych z wygnaniem i karaniem arian. W momencie przedstawianym w utworze ustawy te miały ponad 100 lat. [przypis edytorski]

³⁵¹*crimen status* (łac.) — zbrodnia stanu. [przypis edytorski]

³⁵²wadzić (daw.) — tu: poróżnić, skonfliktować. [przypis edytorski]

³⁵³Węgrzyn — dziś popr.: Węgier. [przypis edytorski]

³⁵⁴ojcy — dziś popr. forma M. lm: ojcowie. [przypis edytorski]

³⁵⁵lektor — tytuł, który otrzymywał zakonnik po siedmioletnich studiach teologicznych. [przypis edytorski]

³⁵⁶*vitrum gloriosum* (łac.) — sławny puchar a. kielich. [przypis edytorski]

³⁵⁷obuch (daw.) — broń przypominająca siekierę, zazwyczaj reprezentacyjna. [przypis edytorski]

³⁵⁸mospanie — skrót od "mosci panie". [przypis edytorski]

³⁵⁹wdzięcznie — przyjemnie. [przypis edytorski]

³⁶⁰w gromadnego liczbie zakonnik — sens: wśród tłumu zgromadzonych zakonników. [przypis edytorski]

LXXIX

Trzy to filary swego zgromadzenia,
Trzy to pociechy braci rozrzuwionych³⁶¹.
Pierwszy z nich, zwykle dawszy pozdrowienia,
W słowach dobranych, zwięzłych i uczonych
Od gór libańskich³⁶² wszczął asumpt³⁶³ mówienia,
Spuścił się potem, a wszystkich zdziwionych,
I duchownego, i świeckiego stanu,
Ciągłe prowadził do rzeki Jordanu³⁶⁴.

LXXX

Dopieroż stamtąd, jak się wzbił do góry,
Jak zaczął latać, z oczu wszystkich zniknął,³⁶⁵
Głos tylko słyhać, wzrok widzieć ponury,
Gest groźny, jakim zadziwiać przywyknął;
Wtem, kiedy wspomniał helikońskie córki³⁶⁶,
Wskróś poruszony wicesgerent³⁶⁷ krzyknął:
„To mi to mówca, co się aż człek złąknie,
Kiedy to raz wraz³⁶⁸ i górno, i pięknie!”

Sztuka, Strach

LXXXI

Szła dalsza kolej, a ojcy wielebne³⁶⁹,
Raźnej³⁷⁰ młodzieży otoczone gronem,
Zdobywały się na rady potrzebne;
Každy za swoim obstawał zakonem,
Pełzy³⁷¹, niktęły zamachy haniebne.
Wtem seraficznym³⁷² akcentem i tonem,
Okryty laurem kaznodziejskiej pracy³⁷³,
Podniósł grzmotliwy głos ojciec Pankracy.

LXXXII

„A pókiż — krzyknął — barbarzyniec³⁷⁴ w błędzie,
Zoil³⁷⁵ przebrzydły, co się na nas miota,
A pókiż szarpać naszą sławę będzie

³⁶¹rozrzuwiony — zasmucony. [przypis edytorski]

³⁶²góry libańskie — Liban, państwo położone między Syrią a Izraelem, wziął swą nazwę od słowa oznaczającego „biel”, a odnoszącego się do ośnieżonych szczytów tamtejszych gór. [przypis edytorski]

³⁶³asumpt — początek, zachęta. [przypis edytorski]

³⁶⁴Jordan — rzeka, obecnie na granicy Izraela i Jordanii, często wspominana w Biblii; tam miał nastąpić m. in. chrzest Chrystusa przez Jana Chrzciela. [przypis edytorski]

³⁶⁵Dopieroż stamtąd, jak się wzbił do góry, / Jak zaczął latać, z oczu wszystkich zniknął... — te i poprzednie wersy ironicznie opisują napuszony i przesadny styl wypowiedzi. [przypis edytorski]

³⁶⁶helikońskie córki — muzy, które wg mitologii gr. zamieszkiwały góry Helikonu. [przypis edytorski]

³⁶⁷wicesgerent — (daw., z łac. *vices*: zastępca; *gerent*: osoba działająca, wykonawca) — w XVIII w. urzędnik powoływany przez starostów grodzkich do wykonywania wyroków. [przypis edytorski]

³⁶⁸raz wraz — raz po raz. [przypis edytorski]

³⁶⁹ojcy wielebne — dziś popr.: wielebni ojcowie. [przypis edytorski]

³⁷⁰raźny — energiczny. [przypis edytorski]

³⁷¹pełznąć (daw.) — blaknąć, tu przen.: nie przynosić żadnego rezultatu. [przypis edytorski]

³⁷²seraficzny — tu: franciszkański. Nazwy zakon seraficzny a. seraficki używano w odniesieniu do wszystkich trzech gałęzi zakonu franciszkanów, związana z legendą mówiącą, że kiedy św. Franciszek otrzymał dar stygmatów na górze La Verna (łac. *Alvernia*) w Toskanii, ukazał mu się Jezus pod postacią Serafina, czyli anioła o sześciu skrzydłach. W miejscu tego objawienia założono pustelnię franciszkańską. [przypis edytorski]

³⁷³okryty laurem kaznodziejskiej pracy — „zakonem kaznodziejskim” określano dominikanów. [przypis edytorski]

³⁷⁴barbarzyniec — dziś popr.: barbarzyńca. [przypis edytorski]

³⁷⁵Zoil — Zoilos z Amfipolis (IV w. p.n.e.) był cynikiem i autorem pism negatywnie oceniających poematy Homera; przen. złośliwy, surowy i niesprawiedliwy krytyk. [przypis edytorski]

I bluźnić, zdrajca, subtelnego Szkota³⁷⁶?
A pókiż w równym szeregu i rzędzie
Z nim stawać będą ci, których robota
Do tego zmierza ustawnie³⁷⁷, koniecznie,
Aby nas zgębić i osławić³⁷⁸ wiecznie?

LXXXIII

„A pókiż?...” Nadto³⁷⁹ rozpoczął był żwawie³⁸⁰,
Przeto³⁸¹ go kompan strwożony mniej baczenie³⁸²,
Chcąc ciągnąć za płaszcz, głasnął po rękawie
I, chociaż mniemał³⁸³, że było nieznacznie,
Tak zmieszał mówcę, iż oniemiał prawie,
Chce mówić, ale słowa szły opacznie³⁸⁴ —
Więc, co tak żwawo już miał się ku wojnie,
Skrzył głowę w kaptur i usiadł spokojnie.

LXXXIV

Zamilkli wszyscy; wtem z miejsca się ruszył
Doktor i zaczął namieniać³⁸⁵ o zgodzie.
Próżno namieniał: przytomnych³⁸⁶ obruszył.
Nawet tych, którzy byli na odwodzie³⁸⁷.
Wrzask zjadłej tuszczy³⁸⁸ mówiącego zgłuszył,
Więc, upewniony o pewnej przeszkodzie,
Umilkł. Natychmiast żwawe wojowniki³⁸⁹
Coraz groźniejsze wznawiały okrzyki.

Tłum

LXXXV

Jak wichry, nagle kiedy wypadają,
Wspienione³⁹⁰ wody i mąca i burza,
Próżno się trwożne majtki³⁹¹ wysilają,
Razem z okrętem w dnie morskim się nurzą;
Powstaje Neptun³⁹², wiatry ucichają,
Spokojne wody, nieba się nie chmurzą —
Tak proboszcz, skoro w stół pięścią uderzył,
Ucichła wrzawa i krzyk się uśmierzył.

Przyroda nieożywiona

LXXXVI

„A moje zdanie, — rzekł — gości panowie,
Duchowni, świeccy, wielebni, wielmożni,

³⁷⁶subtelny Szkot — Jan Duns Szkot (1266–1308), logik, filozof i teolog, nazywany doktorem najsubtelniejszym (łac. *doctor subtilissimus*). [przypis edytorski]

³⁷⁷ustawnie — dziś popr.: ustawicznie. [przypis edytorski]

³⁷⁸osławić — oczernić. [przypis edytorski]

³⁷⁹nadto — zbytnio, nadmiernie. [przypis edytorski]

³⁸⁰żwawie — dziś popr.: żwawo, tj. szybko, energicznie. [przypis edytorski]

³⁸¹przeto (daw.) — więc, zatem. [przypis edytorski]

³⁸²baczenie — ostrożnie. [przypis edytorski]

³⁸³mniemać — uważać coś, mieć jakąś opinię bez wystarczających argumentów czy dowodów. [przypis edytorski]

³⁸⁴opacznie (daw.) — źle, na odwrót. [przypis edytorski]

³⁸⁵namieniać — dziś popr.: nadmieniać, tj. wspominać. [przypis edytorski]

³⁸⁶przytomny (daw.) — obecny. [przypis edytorski]

³⁸⁷na odwodzie — w rezerwie, tu: z tyłu. [przypis edytorski]

³⁸⁸tuszcza — tłum. [przypis edytorski]

³⁸⁹żwawe wojowniki — dziś popr. forma M. lm: żwawi wojownicy. [przypis edytorski]

³⁹⁰wspieniony — dziś popr.: spieniony. [przypis edytorski]

³⁹¹majtki — dziś popr. forma M. lm: majtkowie. [przypis edytorski]

³⁹²Neptun — w mitologii rzymskiej bóg morza. [przypis edytorski]

Po co się gniewać? W tej księgi osnowie³⁹³
Cóż jest, żebyście mieli być tak trwoźni?
Czyż, co w poeicij marzyło się głowie³⁹⁴,
Ma tych obrażać, co mądrzy, poboźni?
Na co się zemsty złych sposobów chwytac?
Jeśli złe pismo, to go i nie czytac.

Książka

LXXXVII

„Jeżeli kształtnie, dobrze napisane,
Czytajmy, żartu nie biorąc do siebie.
Było podobne niegdyś udziałane³⁹⁵
I na prałaty³⁹⁶; w takowej potrzebie³⁹⁷
Ci się rozśmieli, ci dali naganę,
A czas, zazwyczaj co urazy grzebie,
To zdziałal, co się pospolicie³⁹⁸ dzieje:
Nikt się nie gniewa, a każdy się śmieje.

LXXXVIII

„I ja tak radzę, a żem w tych dniach prawie
Przypadkiem pismo o tej wojnie czytał,
Że posłużyło ku mojej zabawie,
Śmiałem się i ja, o resztę nie pytał.
Poetom śni się czasem i na jawie —
Któż by więc bajki za prawdę poczytał?
Puchar opisał? I cóż w tym jest złego?
Niech przyjdzie do nas, wypijem do niego”.

Poeta

LXXXIX

Tak mówił prałat, a wyraz łagodny
Miłe uczucie w słuchających sprawił:
Wzrok niegdyś dziki stawał się pogodny,
A co się nader³⁹⁹ zapalczywym stawił,
Pan wicesgerent⁴⁰⁰ mniej do bojów zgodny⁴⁰¹,
Honorat srogi już się ulaskawił⁴⁰²,
Gaudenty nawet już nie tak ochoczy.
Wtem nowy widok ściągnął wszystkich oczy.

³⁹³*osnowa* — nitki, biegnące w jednym kierunku, stanowiące pierwsze oparcie dla tkanego materiału; przen. założenie, zamierzenie. [przypis edytorski]

³⁹⁴*co w poeicij marzyło się głowie* — co się marzyło w głowie poety. [przypis edytorski]

³⁹⁵*udziałany* (daw.) — wykonany, stworzony. [przypis edytorski]

³⁹⁶*prałat* — kapłan lub biskup będący zwierzchnikiem prałatury terytorialnej bądź personalnej; potocznie: kapłan, któremu władze kościelne (papież bądź biskup) nadały jakąś godność honorową. [przypis edytorski]

³⁹⁷*potrzeba* (daw.) — niebezpieczeństwo, zagrożenie. [przypis edytorski]

³⁹⁸*pospolicie* — zazwyczaj. [przypis edytorski]

³⁹⁹*nader* — bardzo. [przypis edytorski]

⁴⁰⁰*wicesgerent* — (daw., z łac. *vices*: zastępca; *gerent*: osoba działająca, wykonawca) — w XVIII w. urzędnik powoływany przez starostów grodzkich do wykonywania wyroków. [przypis edytorski]

⁴⁰¹*zgodny* — tu: skłonny. [przypis edytorski]

⁴⁰²*ulaskawić się* — tu: uspokoić się, spoglądać na sprawę bardziej łaskawie. [przypis edytorski]

PIEŚŃ VI

XC

Jakiż to widok, który by odmiany
I nową rzeczy osnowę przywoził?
Cóż to za widok tak niespodziewany,
Iż naradzeniu wielkiemu przeszkodził?
Jakiż na koniec zły, czy pożądany,
Po tylu wielkich przygodach nadchodził
I jak przemyślnym wzniecon wynalazkiem?
Opowiem: drzwi się otworzyły z trzaskiem...

XCI

Właśnie naówczas, wieszczym zdjęty duchem⁴⁰³,
Ojciec Regalat pałał żarliwością,
Srogim niezbożność⁴⁰⁴ krępował łańcuchem,
A, zwykłą gnębiąc złość zapalczywością,
Niespodziewanym przelękły rozruchem,
Porwał się z miejsca. Za nim z skwapliwością⁴⁰⁵
Wszyscy słuchacze spieszo⁴⁰⁶ ku drzwiom biegli.
Wszyscy stanęli, jak tylko postrzegli.

XCII

Mamże powiedzieć, co postrzegli oni?
Powiem: postrzegli dzban czworogarncowy⁴⁰⁷.
Krzyknął Gaudenty: „Do broni! Do broni!”
Gerwazy rażny, Pankracy gotowy.
Doktor się wstydem niezwyčajnym płoni⁴⁰⁸,
Pan wicesgerent⁴⁰⁹ wzrok mieni⁴¹⁰ surowy,
Prażat⁴¹¹, ażeby dobrze dzieło sprawić,
Na pierwszym miejscu kazał go postawić.

XCIII

Staął. Jednakże nie był on takowy⁴¹²,
Jakim go powieść bajeczna udała;
Złocisty, prawda, i marcepanowy,
Ale go rzeźba w zwierzch⁴¹³ nie otaczała;
W tym zaszczyt wielki, iż czworogarncowy.
Jakoż i postać tak okazała⁴¹⁴:
Poważny z kształtu, wspaniały i stary,
Śklnił⁴¹⁵ się nakoło twardymi talary⁴¹⁶.

⁴⁰³*wieszczym zdjęty duchem* — sens (iron.): w natchnieniu prorockim. [przypis edytorski]

⁴⁰⁴*niezbożność* — niewłaściwe postępowanie. [przypis edytorski]

⁴⁰⁵*z skwapliwością* — chętnie i szybko. [przypis edytorski]

⁴⁰⁶*spieszno* (daw.) — szybko. [przypis edytorski]

⁴⁰⁷*czworogarncowy* — mieszczący cztery garnce; *garniec* — staropolska miara objętości. [przypis edytorski]

⁴⁰⁸*płonić się* (daw.) — czerwienić się. [przypis edytorski]

⁴⁰⁹*wicesgerent* — (daw., z łac. *vices*: zastępca; *gerent*: osoba działająca, wykonawca) — w XVIII w. urządźnik powoływany przez starostów grodzkich do wykonywania wyroków. [przypis edytorski]

⁴¹⁰*mienić* (daw.) — zmieniać. [przypis edytorski]

⁴¹¹*prażat* — kapłan lub biskup będący zwierzchnikiem prałatury terytorialnej bądź personalnej; potocznie: kapłan, któremu władze kościelne (papież bądź biskup) nadały jakąś godność honorową. [przypis edytorski]

⁴¹²*takowy* — dziś popr.: taki. [przypis edytorski]

⁴¹³*w zwierzch* — tu: od zewnątrz. [przypis edytorski]

⁴¹⁴*okazować* (daw.) — pokazywać. [przypis edytorski]

⁴¹⁵*skłnić się* — dziś por.: łsnąć się. [przypis edytorski]

⁴¹⁶*talary* — dziś popr. forma N. lm: talarami. [przypis edytorski]

XCIV

Na nich pamiątki królów naszych dawnych
 Ku pocieszeniu zgromadzonych braci,
 Królów uprzejmych, szczęśliwych i sprawnych
 Wyrte były twarze i postaci.
 Owych Zygmunatów, Władysławów sławnych,
 Których się nigdy pamięć nie zatraci,
 Niósł dzban pamiątki szacownych wyrazów,
 Niósł piętna⁴¹⁷ Piastów, Jagiełłów i Wazów.

Król, Pamięć

XCV

Takimi nasi ojcowie pijali,
 Smutek stroskanych myśli nie zajmował,
 Takimi uczty swoje odprowadzali,
 Uczty, na których zbytek⁴¹⁸ nie panował.
 Szedł dzban na kolej, w nim radość czerpali,
 A przemysł⁴¹⁹ chytry ochoty nie psował⁴²⁰.
 Rozweseleni uprzejmym obchodem,
 Napawali się i piwem i miodem.

Alkohol

XCVI

O dobre czasy, gdy trwała prostota!
 Wprawdzie nie było tak kształtnie i grzecznie,
 Nie śkloniła⁴²¹ w kunsztach⁴²² wytworna robota,
 Ani się przemysł⁴²³ silił ostatecznie —
 Uprzejmość wszystko kształciła⁴²⁴ i cnota,
 Żyli wesoło, żyli i bezpiecznie.
 Słodkie wspomnienie, szacowne przykłady,
 Bogdaj⁴²⁵ się nasze święciły pradziady!

XCVII

Lecz nazbyt długo już ten dzban na stole,
 Czas się go imać⁴²⁶ — ze czcią winną⁴²⁷ wzięty,
 Aby naprawił uprzykrzone dole.
 Ociec Zefiryn żarliwy i święty,
 Na złość światową⁴²⁸ płacząc i swawolę,
 Pierwszy go ujął; zaczem⁴²⁹ nadpoczęty,
 Gdy się do niego każdy z ojców bierze,
 Sączył się likwor⁴³⁰ w skromności i mierze.

XCVIII

Już kolej wielu była przeminęła:
 I wicesgerent⁴³¹ nieźle pokosztował,

Alkohol

⁴¹⁷piętno — tu: znak, herb. [przypis edytorski]

⁴¹⁸zbytek — nadmiar, przesada. [przypis edytorski]

⁴¹⁹przemysł (daw.) — przemysłowość. [przypis edytorski]

⁴²⁰psować — dziś popr.: psuć. [przypis edytorski]

⁴²¹skłonić — dziś popr.: łnić. [przypis edytorski]

⁴²²kunst (daw.) — sztuka, rzemiosło, umiejętność. [przypis edytorski]

⁴²³przemysł (daw.) — przemysłowość. [przypis edytorski]

⁴²⁴kształcić (daw.) — kształtować. [przypis edytorski]

⁴²⁵bogdaj (daw.) — oby (dosł. niech Bóg da, aby...). [przypis edytorski]

⁴²⁶imać (daw.) — chwycić. [przypis edytorski]

⁴²⁷winny — tu: powini, należy. [przypis edytorski]

⁴²⁸światowy (daw.) — świecki. [przypis edytorski]

⁴²⁹zaczem — po czym. [przypis edytorski]

⁴³⁰likwor (daw.) — napój, zwł. alkoholowy. [przypis edytorski]

I prałat⁴³², sprawca przykładowego dzieła,
Smacznego trunku sobie nie żałował,
W Gaudentym większa żwawość się zawzięła,
Honorat niby z niechcenia⁴³³ spróbował;
Każdy się z swoją odezwał pochwałą,
Tymczasem wina coraz ubywało.

XCIX

Bo też to nadto ci filozofowie,
Rozprawowali⁴³⁴ o wstrzemięźliwości —
I w dobrym zbytek⁴³⁵ cnotą się nie zowie.
Jak to nie lubić⁴³⁶, skąd płyną radości?
Dobrze to znali⁴³⁷ wielebni ojcowie,
Więc, zasilając ducha w troskliwości,
Pod dobrym hasłem: „Niech poczciwi żyją!”
Wielebne ojcy⁴³⁸ jak piją, tak piją.

Mądrość

C

W kącie ukryty doktor cicho siedział;
Widząc, że mierna⁴³⁹, uczcie nie przyganiał⁴⁴⁰,
Chciał jednak, aby nikt o tym nie wiedział,
Więc, jak mógł tylko, krył się i zasłaniał.
Postrzegł go prałat i wręcz⁴⁴¹ mu powiedział:
„Po cóż się będziesz od ochoty wzbraniał?
Alboż w mych ręku⁴⁴² naczynie zabójcze?
Wino weseli⁴⁴³: pij, wielebny ojcze!”

Alkohol

CI

Kolej⁴⁴⁴ tak dobrze już była chodziła,
Iż już ku reszcie likwor⁴⁴⁵ się nachylał⁴⁴⁶;
Poznali wszyscy, iż zabawa miła,
Więc, gdy się każdy wdzięczzył i przymiłał,
Wstał doktor — zgraja placu ustąpiła —
Wziął dzban i westchnął, przecież się zasiłał,
A, gdy już resztę dopijał przykładowie —
Cud nad cudami! — postrzegł Prawdę na dnie.

Prawda, Alkohol

⁴³¹*vicesgerent* — (daw., z łac. *vices*: zastępca; *gerent*: osoba działająca, wykonawca) — w XVIII w. urzędnik powoływany przez starostów grodzkich do wykonywania wyroków. [przypis edytorski]

⁴³²*prałat* — kapłan lub biskup będący zwierzchnikiem prałatury terytorialnej bądź personalnej; potocznie: kapłan, któremu władze kościelne (papież bądź biskup) nadały jakąś godność honorową. [przypis edytorski]

⁴³³*z niechcenia* — od niechcenia. [przypis edytorski]

⁴³⁴*rozprawować* — dziś popr.: rozprawić. [przypis edytorski]

⁴³⁵*zbytek* — nadmiar. [przypis edytorski]

⁴³⁶*jak to nie lubić* — dziś popr. składnia: jak tego nie lubić. [przypis edytorski]

⁴³⁷*znać* — tu: wiedzieć. [przypis edytorski]

⁴³⁸*wielebne ojcy* — dziś popr.: wielebni ojcowie. [przypis edytorski]

⁴³⁹*mierny* — nie nazbyt obfity, w miarę. [przypis edytorski]

⁴⁴⁰*przyganiać* — krytykować. [przypis edytorski]

⁴⁴¹*wręcz* (daw.) — wręcz, wprost. [przypis edytorski]

⁴⁴²*w mych ręku* — dziś popr.: w mym ręku. [przypis edytorski]

⁴⁴³*weselić* — rozweselać. [przypis edytorski]

⁴⁴⁴*kolej* — kolejka (przy picciu). [przypis edytorski]

⁴⁴⁵*likwor* (daw.) — napój, zwł. alkoholowy. [przypis edytorski]

⁴⁴⁶*nachylać się ku reszcie* — kończyć się. [przypis edytorski]

CII

Bajka to była, co o niej pisali,
Jakby w dnie⁴⁴⁷ studni siedziała nieboga.
Znac⁴⁴⁸ filozofy⁴⁴⁹ wina nie pijali,
A zaś poeci w źródle swego boga,
Gdy tylko wodę kastalską⁴⁵⁰ czerpali,
W nią⁴⁵¹ Prawdę kładli — nie ta jej załoga⁴⁵².
Lepiej częstokroć pijak ją wysledzi
I stąd przysłowie: „Prawda w winie siedzi”.

CIII

Przeląkł się doktor na takowe dziwy
I dzban na miejscu, skąd wzięty, postawił;
Ruszyć się nie śmiał, chociaż boju chciwy⁴⁵³,
Gaudenty, skoro cud doktor objawił.
Czy obraz skryty, czy widok prawdziwy?
Každy go pyta, wszystkim jedno prawil⁴⁵⁴:
„Kto się dowiedzieć o tym chce dokładnie,
Niechaj w dzban wespółjrzy⁴⁵⁵, znajdzie Prawdę na dnie”.

Prawda

CIV

Rzekł — więc wspaniale Zefiryń się toczy
Prosto ku dzbanu⁴⁵⁶, chcąc wżglębsz⁴⁵⁷ rzecz dociekać;
Błask niezwyčajny zraził⁴⁵⁸ wszystkie oczy,
Stanęli złękli, nie śmieją uciekać;
Jasność przytomnych⁴⁵⁹ przeraża i mroczy,
Z drzeniem widoku końca muszą czekać⁴⁶⁰.
Wtem obłok świetny gdy się rzedzić⁴⁶¹ pocznie,
Prawda przed nimi stanęła widocznie.

Światło

CV

„Niecześnie — rzekła — tak mnie ludzie widzą,
Chociaż się zawždy⁴⁶² chętna ku nim spieszę.
Zamiast wdzięczności wszyscy ze mnie szydzą,
I, byłem tylko weszła w którą rzeszę⁴⁶³,
Rzadki mnie uczci⁴⁶⁴, a wielu się wstydzą⁴⁶⁵,
Bo złych zasmucam, a niewinnych cieszę.
Dziś z wami jestem, bo, chociaż w rozruchu⁴⁶⁶,

Prawda

⁴⁴⁷w dnie — dziś popr.: na dnie. [przypis edytorski]

⁴⁴⁸znac — widocznie. [przypis edytorski]

⁴⁴⁹filozofy — dziś popr. forma M. lm: filozofowie. [przypis edytorski]

⁴⁵⁰woda kastalska — woda ze źródła na Parnasie, dająca natchnienie. [przypis edytorski]

⁴⁵¹w nią — dziś popr.: w nią. [przypis edytorski]

⁴⁵²załoga (daw.) — zapomoga, subsydium, dziś powiedzielibyśmy „pożywienie”. [przypis edytorski]

⁴⁵³boju chciwy — chętny do walki. [przypis edytorski]

⁴⁵⁴prawić (daw.) — mówić. [przypis edytorski]

⁴⁵⁵wspójrzy — dziś popr.: spojrzy. [przypis edytorski]

⁴⁵⁶ku dzbanu — w stronę dzbana, do dzbana. [przypis edytorski]

⁴⁵⁷wżglębsz — dogłębnie (por. wżwyż). [przypis edytorski]

⁴⁵⁸zrazić — tu (o świetle) razić. [przypis edytorski]

⁴⁵⁹przytomny (daw.) — obecny. [przypis edytorski]

⁴⁶⁰z drzeniem widoku końca muszą czekać — inwersja: z drzeniem muszą czekać końca widoku. [przypis edytorski]

⁴⁶¹rzedzić — dziś popr.: rzednać. [przypis edytorski]

⁴⁶²zawždy (daw.) — zawsze. [przypis edytorski]

⁴⁶³rzesza — tu: gromada ludzi. [przypis edytorski]

⁴⁶⁴rzadki mnie uczci — sens: niewielu mnie szanuje. [przypis edytorski]

⁴⁶⁵a wielu się wstydzą — dziś popr. składnia: a wielu się wstydzi. [przypis edytorski]

⁴⁶⁶rozruch — spór, zamieszanie, walka (por. rozruchy). [przypis edytorski]

Godniście mego widzenia i słuchu⁴⁶⁷.

CVI

„Skąd wasza rozpacz? Skąd chęci zemszczenia
Za lada pismo, które bajki plecie?
Mnie wierście, wszystkie przenikam⁴⁶⁸ wzruszenia,
Znam tego, co go dziś prześladujecie.
Wie on, jak święte wasze zgromadzenia,
Lecz, chcąc osoby postawić w zalecie⁴⁶⁹,
Przychyłość jego, która nie jest płocha⁴⁷⁰,
Tym się obwieszcza, iż was szczerze kocha.

Zemsta, Głupota

CVII

„Żart broń jest często zdrajna⁴⁷¹ i szkodliwa,
Ale też czasem i jej trzeba zażyć⁴⁷²:
W śmiechu przestroga zdalna⁴⁷³ się ukrywa —
A ten, który się śmiał na nią odważyć,
Nie zasługuje, aby zemsta mściwa
Miała go gnębić, miała go znieważać.
Porzućcie zjadłość⁴⁷⁴, uśmierzajcie żale:
Wszak i wy ludzie, i on nie bez ale⁴⁷⁵.

Śmiech

Kondycja ludzka

CVIII

„Sam się oświadczył, iż chętnie odwoła,
Iż, jeśli szkodzi, gotów pismo spalić.
Jeden wam wszystkim nigdy nie wydola⁴⁷⁶ —
Na cóż go gnębić? Lepiej się uzalić.
Myśl może była zbyt mocno wesół,
Sposób — osądźcie, czy ganić, czy chwalić?
Jeżeli potwarz, sama pełznąca⁴⁷⁷ zwykła,
Jeżeli prawda, poprawcie się!” — Znikła.

Pokora

⁴⁶⁷godniście mego widzenia i słuchu — sens: godni jesteście widzieć mnie i słyszeć. [przypis edytorski]

⁴⁶⁸przenikać — tu: widzieć na wskroś, znać, rozumieć. [przypis edytorski]

⁴⁶⁹chcąc osoby postawić w zalecie — sens: chcąc pochwalić osoby. [przypis edytorski]

⁴⁷⁰płochy — zmienny. [przypis edytorski]

⁴⁷¹zdradny — dziś popr.: zdrażliwy. [przypis edytorski]

⁴⁷²zażyć (daw.) — użyć. [przypis edytorski]

⁴⁷³zdatny (daw.) — przydatny. [przypis edytorski]

⁴⁷⁴zjadłość — zajadłość. [przypis edytorski]

⁴⁷⁵nie bez ale (daw.) — nie bez wad. [przypis edytorski]

⁴⁷⁶wydolać (daw.) — poradzić sobie, zadowolić, usatysfakcjonować (co w tym kontekście może oznaczać zarówno spełnienie życzeń, jak stanięcie do pojedynku). [przypis edytorski]

⁴⁷⁷pełznąć (daw.) — blaknąć. [przypis edytorski]

Ten utwór nie jest objęty majątkowym prawem autorskim i znajduje się w domenie publicznej, co oznacza że możesz go swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać. Jeśli utwór opatrzony jest dodatkowymi materiałami (przypisy, motywy literackie etc.), które podlegają prawu autorskiemu, to te dodatkowe materiały udostępnione są na licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa – Na Tych Samych Warunkach 3.0 PL.

Źródło: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/antymonachomachia>

Tekst opracowany na podstawie: Ignacy Krasicki, Monachomachja i Antymonachomachja, Biblioteka Polska, Warszawa, 1924

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl>). Reprodukacja cyfrowa wykonana przez Bibliotekę Narodową z egzemplarza pochodzącego ze zbiorów BN.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Marta Niedziałkowska, Paweł Koziół.

Okładka na podstawie: mariaaantonina@Flickr, CC BY-SA 2.0

ISBN 978-83-288-0403-6

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Nowoczesna Polska – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Nowoczesna Polska, KRS 0000070056.

Pomóż uwolnić konkretną książkę, wspierając zbiórkę na stronie wolnelektury.pl.

Przekaż darowiznę na konto: [szczegóły](#) na stronie Fundacji.